

BARLANGKUTATÁS

ÉVENKINT NÉGYSZER MEGJELENŐ FOLYÓIRAT

KIADJA

**A MAGYARHONI FÖLDTANI TÁRSULAT BARLANGKUTATÓ
SZAKOSZTÁLYA**

LENHOSSÉK MIHÁLY

KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL SZERKESZTI

KADIĆ OTTOKÁR

III. KÖTET.

BUDAPEST, 1915.

BARLANGKUTATÁS

(HÖHLENFORSCHUNG)

VIERTELJAHRESSCHRIFT

HERAUSGEGEBEN

VON

**DER FACHSEKTION FÜR HÖHLENKUNDE DER
UNGARISCHEN GEOLOGISCHEN GESELLSCHAFT**

UNTER MITWIRKUNG VON

MICHAEL v. LENHOSSÉK

REDIGIERT VON

OTTOKAR KADIĆ

BAND III.

BUDAPEST, 1915.

BARLAANGUTAS

NEVET NEVETSE MERLENO FOYORAT

KADIA

A MAGYARON KIRALY SARKAT BARLAANGUTASO
BARLAANGUTAS

LENYEVE KIRALY

BARLAANGUTAS

KADIA OTTORAR

KIRALY

BUDAPEST, 1918

BARLAANGUTAS

(GONDOLKOZASOK)

NEVET NEVETSE MERLENO

NEVET NEVETSE MERLENO

DER NACHRICHTEN FÜR HONORARBEITER DER
UNGARISCHEN GONDOLKOZASOK

OTTORAR KIRALY

KIRALY V. LEVINSKY

BUDAPEST, 1918

OTTORAR KIRALY

BAND III

BUDAPEST, 1918

TARTALOMJEGYZÉK.

Értekezések.

	Lap
<i>Lambrecht K.</i> : † Herman Ottó	1
<i>Lenhossék M.</i> : Törekvéseink és a háború	9
<i>Kadić O.</i> : Jelentés a Barlangkutató Szakosztály 1914. évi működéséről	12
<i>Kormos T.</i> és <i>Hillebrand J.</i> : A jégkorszaki ősember első magyar rekonstrukciója	49
<i>Leidenfrost Gy.</i> : Pleistocaen halmaradványok magyarországi barlangokból	53
<i>Langhoffer A.</i> : Adatok a horvát barlangi fauna ismeretéhez I.	63
<i>Horusitzky H.</i> : A barlangok rendszeres osztályozása	71
<i>Éhik Gy.</i> : Ujabb adatok a keleti pézsmacickány hazai előfordulásához	79
<i>Lambrecht K.</i> : Krapina pleistocaen madárfaunája	84
<i>Hillebrand J.</i> : A bajóti Jankovich-barlangban 1914. és 1915. években végzett kutatások eredménye	129
<i>Strömpl G.</i> : Bajmóci barlangok	141
<i>Kadić O.</i> : Ujabb adatok a hámori barlangok ismeretéhez	148
<i>Kormos T.</i> : A Devence-barlangi praehistoricus telep Biharvármegyében	153
<i>Bekey I. G.</i> : A piliscsabai Klotild-barlang	163

Hivatalos jelentések.

Választmányi ülés 1915. január 9-én	89
Évzáró gyűlés 1915. január 21-én	90
Választmányi ülés 1915 december 13-án	167
Szakülés 1915 december 13-án	167

Ismertetések.

<i>Kadić O.</i> : A Szeleta-barlang kutatásának eredményei. Ismerteti: <i>Lambrecht K.</i>	169
<i>Kormos T.</i> és <i>Lambrecht K.</i> : A Remetehegyi sziklafülke és postglaciális faunája. Ismerteti: <i>Vogl V.</i>	170

Különfélék.

<i>Kadić O.</i> : A barlangok kubikoló és fogásos ásatásáról	92
<i>Lambrecht K.</i> : Kossuth Lajos mint barlangkutató	171
Bibliographia spelaeologica hungarica	41
A magyar barlangtani irodalom jegyzéke (1914)	43

INHALTSVERZEICHNIS.

Abhandlungen.

	Seite
<i>Lambrecht K.</i> : † Otto Herman	21
<i>Lenhossék M.</i> : Unsere Bestrebungen und der Krieg	28
<i>Kadić O.</i> : Bericht über die Tätigkeit der Fachsektion für Höhlenkunde im Jahre 1914	32
<i>Kormos T.</i> u. <i>Hillebrand E.</i> : Die erste ungarische Rekonstruktion des eiszeitlichen Urmenschen	95
<i>Leidenfrost J.</i> : Pleistozäne Fischreste aus ungarischen Höhlen	100
<i>Langhoffer A.</i> : Beiträge zur Kenntnis der Höhlenfauna Kroatiens. I.	109
<i>Horusitzky H.</i> : Die systematische Klassifikation der Höhlen	111
<i>Éhik J.</i> : Neuere Daten zum Vorkommen der Bisamspitzmaus in Ungarn	113
<i>Lambrecht K.</i> : Die pleistozäne Vogelfauna von Krapina	116
<i>Hillebrand E.</i> : Die Erforschung der Bajóter Jankovichöhle in den Jahren 1914 und 1915	173
<i>Strömpl G.</i> : Höhlen bei Bajmóc	180
<i>Kadić O.</i> : Neuere Beiträge zur Kenntnis der Höhlen von Hámor	186
<i>Kormos T.</i> : Die prähistorische Niederlassung in der Devencehöhle (Komitat Bihar)	192
<i>Bekey E. G.</i> : Die Klotildenhöhle bei Piliscsaba	200

Amtliche Berichte.

Ausschußsitzung am 9. Januar 1915	121
Jahresschlußsitzung am 21. Januar 1915	122
Ausschußsitzung am 13. Dezember 1915	202
Fachsitzung am 13. Dezember 1915	202

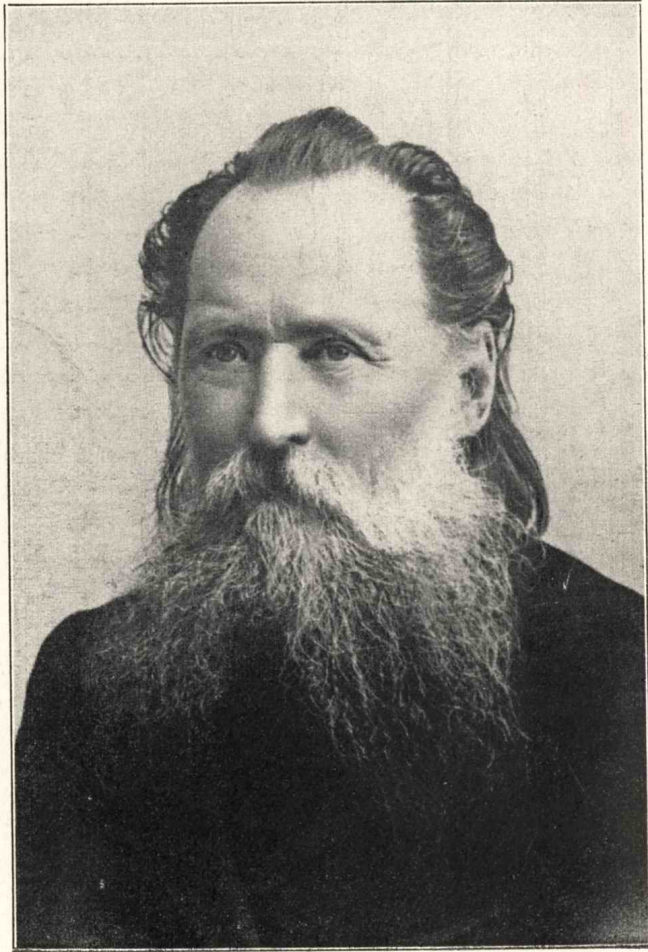
Besprechungen.

<i>Kadić O.</i> : Ergebnisse der Erforschung der Szeletahöhle. Bespr. von <i>K. Lambrecht</i>	204
<i>Kormos T.</i> u. <i>Lambrecht K.</i> : Die Felsnische am Remetelhegy und ihre postglaziale Fauna. Bespr. von <i>V. Vogl</i>	205

Verschiedenes.

<i>Kadić O.</i> : Über das kubizierende und staffelweise Graben in Höhlen	123
<i>Lambrecht K.</i> : Ludwig Kossuth als Höhlenforscher	206
Bibliographia spelaeologica hungarica	42
Verzeichnis der ungarischen spelaeologischen Literatur (1914)	43

Herman Ohg

BARLANGKUTATÁS.

III. KÖTET.

1915.

I. FÜZET.

HERMAN OTTÓ.

(Arcképpel.)

Irta: LAMBRECHT KÁLMÁN dr.¹⁾

A tudománynak és közéletnek, a magyarság egészének és nekünk, a Magyarhoni Földtani Társulat Barlangkutató Szakosztályának különösen, nagy és benső gyászunk van; vezérünk, szervezőnk, biztatónk kezéből kihullott a toll.

HERMAN OTTÓ a múlt év alkonyán, 1914. december 27.-én meghalt.

Nagy a mi gyászunk, mert a magyarországi ősember kérdését és ezzel kapcsolatban a magyar barlangkutatót Ő indította meg és vitte diadalra; benső a mi gyászunk, mert legmegértőbb vezérünk, legfáradhatatlanabb buzdítónk szállott Benne sírba.

A természettudományok és a néprajz széles mezején nem egy mély barázdát vont nyolcvan életévének során, de talán egyet sem olyan szeretettel, mint a palaeolith kérdését, a melyből — öreg napjainak nagy öröme — életerősen szökkent sudárba a magyar barlangkutató, beigazolván a jégkorszak ősemberének várva-várt hazai előfordulását.

1891. augusztus havában történt, hogy BARSONY JÁNOS, Miskolc város tiszti-ügyésze a miskolci Alsó-Papszer utcának Szinva felőli sarok-telkén, házépítés közben három jókora kovaszakócát talált. A legszebb szakócát a következő év december 26-án HERMAN OTTÓNAK adta, tudva azt, hogy HERMAN OTTÓ még az eldobott kavicsot is figyelemre méltatja. És HERMAN OTTÓ legott felismerte a leletben a jégkorszaki ősember kőszerszámát, evvel a jégkorszaki ősember magyarországi tartózkodásának kétségtelen bizonyítékát.

A leletet a Természettudományi Társulat 1893. febr. 19.-iki szakülésén be is mutatta és egyidejűleg közölte a társulat közlönyében, az Archaeologiai Értesítőben és a bécsi anthropologiai társulat közleményeiben. A lelet jelentőségének felismeréséről a következőket írja (1):

¹⁾ Emlékbeszéd; elmondotta a Magyarhoni Földtani Társulat Barlangkutató Szakosztálya 1915. január 21-én tartott évzáró gyűlésén.

„Mint hogy a magyar halászat körül folytatott tanulmányaim során a jegellőkővek, a hálósúlyok, horogkővek, fentők és egyebek érdekében számba kellett vennem a praehistorikus leleteket is, könnyű volt nekem a miskolci tűzkőszakócákban szakasztott mását felismerni azoknak a kovaszakócáknak, a melyeket egykoron BOUCHER de PERTHES északi Franciaországban, a Somme folyó völgyében fedezett fel s a melyek a tudományosan bevett palaeolith korszaknak szolgáltatták az alapot“.

A lelet palaeolith volta és jelentősége kétségtelen volt, de a lelőhely rétegének kérdése hosszas vitára adott alkalmat. TELEGDI ROTH LAJOS és HALAVÁTS GYULA egybehangzó geológiai szakvéleménye szerint ott, ahol a lelet megkerült, tehát a Bársony-ház telkén a diluvium nincs képviselve, a szakócák tehát csak másodlagosan kerülhettek oda.

Amikor azonban 1903-ban megjelent HOERNES MÓR-nak az európai diluvialis ősemberről írt alapvető forrásműve, a melyben minden kétséget kizárólag elfogadja a miskolci lelet palaeolith voltát, HERMAN OTTÓ újra munkához látott. „Zum Solutreen von Miskolc“ címen megjelent dolgozatában felvetette az összes stratigraphiai viszonyok felülvizsgálatának szükségességét, amit DARÁNYI IGNÁC, Magyarországnak azon időben földmivelésügyi minisztere SZONTAGH TAMÁS-nak, a m. kir. Földtani Intézet aligazgatójának támogató tanácsára el is rendelt. DR. PAPP KÁROLY és DR. KADIĆ OTTOKÁR bizattak meg a munkálat végrehajtásával; előbbi a stratigraphia felülvizsgálatot, utóbbi a környék barlangjainak kutatását végezte.

Kettőjüknek lelkiismeretes vizsgálata nemcsak igazolta az első miskolci lelet palaeolith voltát, de igazolta azt is, hogy HERMAN OTTÓ lángelméjű ráirányítása fényesen bevált: a borsodi Bükk barlangjaiból száz és ezerszámra kerültek elő a jégkorszak ősemberének klasszikus kőszerszámai, gazdag glacialis emlős és madárfauna, sőt a leletek koronája is: a répáshutai Balla-barlang fossilis gyermek-koponyája.

A magyar barlangkutatás megindítását, anyagi alapjainak lerakását és vezető irányítását HERMAN OTTÓ lángelméjének köszönhetjük. Neki köszönhetjük a legértékesebb tanácsot is, amelynek a szak minden bűvára előtt mindenkoron lebegnie kell:

„Ne szorítkozzanak a pontra, hanem vegyék elő a környezetet, a viszonyokat is. Ne turkáljanak, ne pizskáljanak módszer és rendszer nélkül, hanem alkalmazzák azt, amit KADIĆ OTTOKÁR a Szeletában kimivelt és alkalmazott: négyszögekre osztottan rétegről-rétegre kell haladni, hogy minden tárgy fekvése rögzíthető legyen. Mert különben a csak kifosztott barlang oecológiai tanulságai elnémulnak. A kutatás végcélja nem az egyoldalú, mesterséges és mesterkéltszerű alakrendszerek alkotása, hanem az ősember fejlődésének és összes életviszonyainak megállapítása a természet alakulatainak menetében. A kutató vessen számot az ősember összes

szükségeinek lényegével és vegye számba azt is, amit ezek mondanak neki“ (17).

Fél évszázadon át a szó, a toll és a rajzón hármashatalmával szolgált, hirdette és vitte diadalra a természettudományos gondolkodást. És e fél évszázadon át sok kérdésbe nyult és mindegyiket befejezte.

A Magyarhoni Földtani Társulat 1907. évi április 3.-iki szakülésén HERMAN OTTÓ maga mondta: „Én nagy kort értem és elhatároztam, hogy minden pörömet, mint ime a mait, bevégzem és lehetőleg csak a mikor tiszta sort csináltam, vonulok magam is a föld rétegeibe“.

A magyar palaeolith kérdésében tényleg tiszta sort csinált és a legtermékenyebb élet nyugodt öntudatával szállhatott sírba.

A Barlangkutató Szakosztály szeretettel őrzi első tiszteleti tagjának, életre hívójának és vezérének emlékét, a Magyar Nemzeti Múzeum és a Miskolci Múzeum pedig kegyelettel őrzi meg régiségtárában HERMAN OTTÓ féltve őrzött kincseit: a jégkorszak ősemberének első magyarországi emlékeit, felismerőjük lángelméjének értékes bizonyítékait.

*

De HERMAN OTTÓ nemcsak a miénk volt. Minden érdekelte Őt, ami igaz, ami tény, ami természet, legyen bár a földön, a föld mélyében vagy fönt, a magasban. Kutatta, vizsgálta, ismertette az állat és növényvilágot, az embert és annak őstörténetét, a társadalmat, az egész közeletet.

HERMAN OTTÓ abban az időben lépett ki a munka terére, a mikor az elnyomatás, a teljes stagnáció után ez a nemzet érezte, tudta, hogy nagyra hivatott, hogy életképes, hogy dolgozni akar. Hangyaszorgalmú buvárok szerény, de tisztos sora gyűjtötte a megismerés anyagát ebben az időben, a kiegyezést közvetlenül megelőző években, munkájuk azonban meddő maradt, mert nem ment át a *nemzet élő köztudatába*. És mi hálásak lehetünk a sorsnak, amely nekünk HERMAN OTTÓt épen ebben az időben adta, hogy irányt mutasson, hogy a töretlen utakat megtörje, hogy alapvető munkákkal ajándékozza meg nemzetét kulturáját.

1835-ben születve, negyedszázadot csupa hányattatás között töltött el, de mindenkor szoros kapcsolatban állva a szabad természettel, amelyből egy hosszú életre szívott magába minden *impressiót*. Ezeknek köszönhetette tudásának minden mélyen járó gazdagságát, kedélyének, szívének páratlan melegét, szavának, tollának csodás hajlékonyságát és szemének sokat irigyelt élességét. Tudományos működésének első éveit az átalakulások világa: a rovarvilág kötötte le. Jó sorsa a 60-as évek elején BRASSAI bácsival hozta össze, aki felismerve HERMAN OTTÓ-ban a lángelmét, az Erdélyi Múzeumnál alkalmazta. Mivel azonban akkoron még csak 1864-et írtak, pénzt pedig még az erdélyiek kulturérzéke sem tudott előteremteni, BRASSAI bácsi lemondott a maga 1000 pengő forintra rugó igazgatói

fizetésének egy harmadáról HERMAN OTTÓ javára. Amilyen unikum egy ilyen igazgató, olyan unikum az is, hogy évi 300 forintra rugó stallumból szülessenek meg a rovar-tani irodalom legélvezetesebb remekei, az Erdélyi Muzeum egész állattára és az első klasszikus magyar természettudományi monographia: Magyarország pókfaunája alapjának megvetése. Közben a sors elsodorta Bécsbe BRUNNER VON WATTENWYLL mellé, aki már-már egy kameruni expeditio szervezésével bízta meg, amitől SZILY KÁLMÁN és többi barátai tartották vissza, alkalmat adva pókmonographiajának kidolgozására. Ennek a három kötetes, felfogásában, nyelvében, rajzaiban egyaránt merőben újszerű, igazán monumentum aere perenniusnak érdeme nemcsak a pókszervezet éleselméjű boncolása, biológiai rendszerüknek genialis megállapítása, de az is és legfőképpen, hogy a legapróbb részletek szerkesztését bele tudta illeszteni a természet háztartásának egészébe. Ez a munka minden sorában magán viseli a lángelme két karakterisztikonját: az éleselméjű részletmunkát és összefoglaló áttekintést.

Dr. THORELL, az upsalai egyetemen Linné tanszékének egyik utóda és Dr. KOCH LAJOS, az araneologia irodalmának két legfényesebb neve siettek a hódolat és elismerés pálmáját átnyújtani HERMAN OTTÓ-nak, nagy műve megjelenése után. THORELL azt írja: „Előttem valóban megfoghatatlan, miként készülhetett el vele oly rövid idő alatt“ és tegyük hozzá, az ismert viszonyok között; KOCH pedig ekként ír: „Az eddig írt araneologiai munkák egyikében sem tárgyaltattott a pókok életmódja oly behatóan, oly éles elmével, mint az ön művében.“

A rét zenevilága, a tücskök, sáskák hangszervének vizsgálata közben a nagyothalló HERMAN OTTÓ páratlan akaraterővel küzdött le szerkezeti hibáját: a nagyothallást, szeme élességével. Rovartani működésének utolsó fázisa, a phylloxera kérdés, HERMAN OTTÓ-t már a Magyar Nemzeti Muzeum állattári osztályánál találta. Ebben az állásában alapította meg 1877-ben a Természetráji Füzeteket, a Muzeum eleven tollal és jól kidolgozott programmal szerkesztett folyóiratát.

Ezidőtájt fogamzott meg HERMAN OTTÓ agyában a gondolat, hogy a gerinctelen állatok köréből vett monographiajának mintájára a gerincesek köréből is feldolgoz egy osztályt. Tárgyul a legelhanyagoltabbat, a halak osztályát választotta. A Királyi Magyar Természettudományi Társulat, amelynek HERMAN OTTÓ egyik legerősebb oszlopa volt és amely mindenkor megértéssel támogatta HERMAN OTTÓ-t munkáiban, meg is bízta őt a magyarországi halak monographikus feldolgozásával.

Munka közben nevezetes fordulat állott be HERMAN OTTÓ egész tudományos pályafutásában, amelyet azonban lényének ismerői teljesen meg tudnak érteni. Az anyag gyűjtése közben HERMAN OTTÓ-nak sokszorosan érintkezésbe kellett lépnie a halak professionatus ismerőivel, a magyar

halászberekkel. És ebből a gyakori érintkezésből HERMAN OTTÓ-nak a nemzeti elemek iránt mindenkor legfogékonyabb elméjét az érintette a legmaradandóbban, hogy ennek a halásztársadalomnak ajkán csillogó nyelvkincs, kezén rengeteg, érdekes, ősi elemeket megőrzött szerszám él, amelyek együttvéve hűen tükrözik vissza a nemzet ősi foglalkozásának, egész lényének hamisítatlan, az életben gyökerező képét.

Ekként született meg Magyarország *halfaunája* helyett „A Magyar Halászat Könyve“, sokunknak legkedvesebb olvasmánya, a magyar tárgyi néprajznak örökbecsű forrásműve.

HERMAN OTTÓ összegyűjtötte a halakon kívül a halászat eszközeit, a halászember változatos szerszámait: a hálókat, a vejszét, cégét, varsát, a hálósúlyokat, fentőket, szigonyokat és nádvágókat, feljegyezte a hozzájuk kapcsolódó gyönyörű szókincset és a halászat egész szerszámjárását. Összegyűjtötte és bemutatta már az 1885. évi országos kiállításon.

Magát az egész ragyogó anyagot, közel 2300 gyökeresen új és valóban a pusztulástól megmentett mesterszóval együtt, két évvel később adta ki „A Magyar Halászat Könyve“ címen, 2 kötetben. Ennek a munkának értékéről, HERMAN OTTÓ tudományos működésének e koronájáról valóban lehetetlen ebben az emlékbeszédben vázlatos képet adni. Olvasni, tanulni, élvezni kell azt, hogy megismerjük módszerének ujdonságát, tartalmának gazdagságát, stylusának a maga nemében páratlan voltát. Ebből a gazdag, bőséges forrásból fakadt a magyar néprajznak, a legnemzetibb tudománynak ma már tekintélyes irodalma, ez a munka alapította meg az *ősfoglalkozásoknak*, mint új fogalomnak egész körét.

A magyar halászatot, szerszámjárása és módja szerint 12 csoportra osztja fel HERMAN OTTÓ és amikor a rekesztő halászatból kiindulva végig halad az utolsó csoport, a jegeshalászat ismertetéséig, akkor tér rá könyvének legismertebb, legvonzóbb részére: a magyar halászélet leírására.

Igazabb, mesteribb és költőibb képét nem rajzolták még meg a népéletnek, mint HERMAN OTTÓ azokban a fejezetekben, amelyekben felvonul előttünk a magyar halászember a maga zárkozottságában, de a megértő előtt becsületes nyíltságával, Tihany és Révkomárom ősi halászélete, a pákásztanya, az ecsedi láp csikásza, a Dunántul szigonyosa, az ország-szerte kozmopolita pöndörös, a Szernye mocsár kullogója, a kishalász, a cigányhalász, az orvhalász, azután a halászbokor egész népsége, élén tisztességtudó, rátarti főemberével.

A gyönyörűség legtisztább perceit köszönöm én és köszöni velem egy nemzet ezeknek a soroknak.

HERMAN OTTÓ-nak még a tudományban is demokratikus elméje felismerte azt, hogy saját szavai szerint: „A történelmi irodalom még ma is leginkább a hatalomhoz, a fényhez köti korszakait s nem igen vet

ügyet arra a zajtalan — sokszor keserves veritékkel és a bánat könnyeivel áztatott — munkára, amelyből a hatalom és ennek minden fénye korszakokon át merítette eszközét és csillogását. Alkalmazottan szólva, a történelem fenntartotta a királyi parancsot, mely rendeli, hogy ennek vagy annak a monostornak a halászok hány és mekkora halat tartoznak naponként vagy hetenként, közönséges vagy bőjti időben beszolgáltatni, de arról, hogy milyen szerszámmal, fogással, illetőleg fáradsággal teheték meg ezt a közhalászatot: arról hallgat az írott történelem.¹⁾ Ennek a művelődéstörténeti hiatusnak betöltése vezette HERMAN OTTÓ-t, amikor ötven éves korában az ősfoglalkozások feldolgozásához fogott. Az *ősfoglalkozás* szónak úgy magyar, mint német „Urbeschäftigungen“ alakja és egész *fogalmi köre* HERMAN OTTÓ-tól ered. Érti pedig alatta a nemzeteknek azt a foglalkozási körét, amely visszanyúlva a praehistorikus időkhöz, ősi eredetű és életfenntartó. A magyarság, mint nomád eredetű nemzet ősfoglalkozásai: a vadászat, halászat és pásztorkodás.

A vadászatnak ethnographiai értékű ősi emléke kevés maradt fenn, mert a mint a vadászeszközök technikailag tökéletesednek, úgy veszítenek néprajzi — egy szóval sem mondom azonban, hogy művelődéstörténeti — értékükből. A vadászatnak, mint ősfoglalkozásnak legbeszédesebb és legbecsesebb emlékei az ősember vadatölő nyil- és gerelykövei, amelyeknek magyarföldi tisztázását — a mint azt emlékbeszédem első részében már láttuk — szintén HERMAN OTTÓ-nak köszönhetjük.

Második ősfoglalkozásunkat, a *halászatot* már érintettem. Harmadikul HERMAN OTTÓ a *pásztorkodást*, vagyis a *nomád állattenyésztést* ismerte föl. Ennek szentelte életének utolsó éveit. A nomád eredetre való ősi pásztorkodásoknak egész sorozatát bontotta ki HERMAN OTTÓ az enyhelytől és szárnyéktól a cserényig, kabai kontyos kunyhóig, a hortobágyi vasalóig és a putritól a háromosztatú magyar házig. A bocskorok, pásztorkészégek, az acél, kova, tapló, a nyilvetés ősi módját, a rovások egész sorát, a balták, fokosok, pásztorfáragástól ékes tükörfák, sótartók és gyufatartók százait és ezreit mentette meg a végenyésztőtől. És megmentette evvel a pásztor szemlélődő, tisztult világnézetének beszédes bizonyítékait: a páratlanul éles természetismeretet, a pásztorszervezet ideális autonomiájának demokratikus rangsorát a bojtárgyerektől föl a rangos öreg számadó pásztorig. És megmentett végezetül ezrekre rugó mesés szókinccset, amely a végetes december 27-én, halála napján került a könyvpiacra. A szókinccs megjelent, az utolsó kötetek anyaga kéziratban maradt, a végkövetkeztetés azonban, az HERMAN OTTÓ-val örökre elveszett.

A magyar kultúra azonban még sem vesztett. Ha egy nagy kérdésre nem is kap már választ mindannyiunk Mesterének meglátó agyából,

¹⁾ Ősfoglalkozások. Halászat és pásztorelet. Budapest, 1898. p. 6.

nyert egy tündöklő példát, nyert egy úttörőt és nyert kötetekre rugó forrásmunkákat és nyerte az útmutatást, hogyan kell a *magyarságért mindent feláldozni, a magyarságot semmiért!*

HERMAN OTTÓ örökéletű alkotásai azok az eleven, színmagyar, úttörő kötetek, amelyeket érintettem és az az intézet, amelyet a semmiből teremtett és fejlesztett valóban mintaszerűvé: az Ornithologiai Központ. Agitátori erejének legjavát áldozta fel, hogy az 1891-ben Budapesten lezajlott második nemzetközi ornithologiai kongresszus ne sorakozzék a kongresszusok ephemeridáinak sorába, hanem fakadjon belőle maradandó intézmény is. A madárszervezet tudományos tanulmányozására és a madárvilág mezőgazdasági jelentőségének, haszon és kártételének vizsgálatára rendezte be intézetét, amely munkakörének specializálásában és szervezetének biztos alapjában a külföld szeme előtt is mintaszerű és irigyelt. Evvel az alkotásával is hármas ideálját: a tudomány, a magyarság és a munka ideálját szolgálta és szolgálta különösen avval a kis madárkönyvvel, amely sikerében szinte páratlanul áll és megvan a kunyhó mestergerendájától a paloták könyvespolcáig — igazán mindenütt.

Polihisztor volt, PETŐFI vad, zabolátlan temperamentumával, ARANY tisztult szemlélődésével, KAZINCZY-nak generatiokat nevelő levelező kedvével.

Polihisztor volt, a polihisztorok nagy és mélyen járó tudásával, de hibáik nélkül. BRASSAI bácsi és PULSZKY FERENC után HERMAN OTTÓ volt a magyarok sorában az utolsó ilyen szabású lángelme, a *legmaradandóbb hatású, a legmélyebben járó*. Nagy és sokat tudásához a szó és toll mesteri kezelésén kívül járult a rajzón és ecset feltétlen uralása. A pók finom hálóját, a fészket féltő anyamadár megrebbent pillantását és a nép ősi eszközét soha senki oly hiven le nem rajzolta, meg nem festette, mint HERMAN OTTÓ, mert senki úgy nem ismerte, senki úgy nem szerette.

És végezetül, szívének melege! Aki ismeri az „Ave regina“-t, a „Hallgatag világ“-ot, „Az én édes Anyám“-at és útirajzait, az tudja, hogy ez a nagy szív, ez a meleg kedély, csakis az anyatermészet ölen, a madárfészek melegén, az erdő mélyén, tó és nádas partján, Svaerholt madárhegyén, a sanyarúság iskoláján és nélkülözés retortáján nevelkedett és onnan, abból merítette minden csodás gazdagságát.

A tudás mélysége, a toll, az ecset és szó mesteri kezelése, a szívnek nagy jósága, ezek a tényezők együttevve adták azt a ritka harmóniát, amelyet HERMAN OTTÓ-ban, a tudósban, a művészen és emberben csodáltunk, tiszteltünk és szerettünk.

*

Ezek a falak a tudománynak vannak szentelve. És ha HERMAN OTTÓ emlékezete során mégis behozom közéjük a politika szót, teszem ezt teljes joggal. Mert HERMAN OTTÓ politikus is volt, de nem pártpolitikus, hanem

az eszme politikusa. A politikának épp oly kidomborodott egyénisége volt, mint a tudománynak, de soha nem ismert pártérdeket, csak a nemzet érdekét, nem ismert pártot, csak az eszmét. Az ő mindig izzó és gyakran expanzív temperamentumának szüksége volt a politikára, amelynek már az ő idejében is magasra csapó, de mindenkor tisztos hullámain nagy energiája kiegyenlítődött. Az, hogy ő szélső radikális, a legszélső volt, az nála természetes. Ő, aki a maga személyét illetőleg nem tűrt korlátozást, béklyót és akadályt, ő nemzetét is ideális függetlenségűnek, szabadnak, a maga urának akarta tudni. És az is természetes, hogy a mikor a ma divatos politikai jelszavakban nem látta kidomborodni mindenben és mindenkor a feltétlen *magyar karaktert*, akkor a radikális — konzervatív lett. Mert mondtam, HERMAN OTTÓ *a magyarságért, lelke bálványáért, mindent feláldozott, a magyarságot semmiért.*

*

A pók, a tücsök, a hal és a madár fő-főmestere, legjobb ismerője, legszeretőbb megértője nincs többé. A búbajos hámosi völgy vadregényes Szinva patakának fürge pisztrángja tavasz pirkadásán kíváncsi szemével hiába fogja azt a hosszúhajú, nagyszakállú, itthon nehézkes járású, de a Hámorban frissen lépő öreg urat keresni, akiben — még horoggal kezében sem — ellenségét, de megértő szemlélőjét látta. Bugacz-Monostor ősi pusztájának öreg számadó pásztora is tisztességtudóan, kalaplevéve fogja elsóhajtani az elmulás hírére — amint azt HERMAN OTTÓ-nak mondtotta egykoron Tisza-Abád-Szalók öreg földmivese — : nemcsak beesteledett, de már harangoztak is.

A harangszó elkondult.

* * *

HERMAN OTTÓ munkás életének sokoldalú, hatalmas bibliographiája el sem férne folyóiratunk szerény hasábjain. Ezért csupán a palaeolith-kérdésről írott dolgozatainak közlésére kell szorítkoznunk, amelyek a következők:

1. A miskolci tűzkő-szakócák. 6 ábrával. — Természettudományi Közöny 1893. 169—183.
2. A miskolci palaeolith lelet. 7 ábrával. — Archaeologiai Értesítő XIII. 1893. 1. füzet. 1—25
3. Válasz. — Archaeologiai Értesítő XIII. 1893. 186—188.
4. Der palaeolithische Fund von Miskolcz. Mit 4 Text-Illustr. — Mitt. d. Anthropol. Ges. in Wien. XXIII. 1893. 77—82.
5. Ironga, szánkó, kecze. Adalék a prehistorikus hosszúcsontleletek ismeretéhez. 2 táblával és 32 képpel. — Természettudományi Közöny 1902. 1—34.
6. Knochenschlittschuh, Knochenkufe, Knochenkeitel. Ein Beitrag zur näheren Kenntniß der prehistorischen Langknochenfunde. 32 Abbild. 1 Tafel. — Mitt. d. Anthropol. Ges. in Wien XXXII. 1902. p. 217—238.
7. Kérés a palaeolith ügyben. — Budapesti Hírlap 1905. 219. sz.

8. Zum Solutreen von Miskolcz. 4 Abbild. — Mitt. d. Anthrop. Ges. in Wien XXXVI. (N. F. VI.) 1906. Sep. 1—11.
9. Das Palaeolithicum des Bükkgebirges in Ungarn. (Miskolcz. Das Szinvtal. Die Höhlen). 8 Tafeln. 19 Illustr. im Text. — Mitt. d. Anthrop. Ges. in Wien XXXVIII. (N. F. VIII.) 1908. Sep. 1—34.
10. A miskolczi szelvény helyreigazításához. — Földtani Közlöny XXXVII. 1907. 256—257.
11. Zur Rektifizierung des Profils von Miskolcz. — Földtani Közlöny XXXVII. 1907. 318—319.
12. Beszéd a palaeolith ügyben 1907. ápr. 3. — Földtani Közlöny 1907. XXXVII. 155—156.
13. Rede gehalten in der Fachsitzung der Ung. Geolog. Ges. am 3. April 1907. — Földtani Közlöny XXXVII. 1907. 206—207.
14. A borsodi Bükk ősembere. 7 rajz, 5 tábla. — Természettudományi Közlöny 1908. 545—564.
15. A magyarok nagy ősfoglalkozása. Előtanulmányok. Budapest 1909. XXIII. + 409 lap. 3 műmelléklet, 8 tábla, 43 szövegrészlet.
16. Das Artefakt von Olonec und was dazu gehört. (Mit Nachträgen). 2 Tafeln. — Mitt. d. Anthrop. Ges. in Wien XL. 1910. 1—13.
17. Előadás a Magyarhoni Földtani Társulat Barlangkutató Bizottságának 1911. febr. 6. ülésén. — Közlemények a M. F. T. Barl. Bizottságából. 1911. I. füz. 105—111.
18. Vortrag gehalten in der Sitzung der Kommission für Höhlenforschung der Ung. Geol. Ges. am 6. Feber 1911. — Mitt. aus der Höhlenf. Komm. der Ung. Geol. Ges. Jahrg. 1911. Heft 1. 212—220.
19. A magyar palaeolith és tartozékai. — Barlangkutató I. 1913. 10—12.
20. Ueber das Palaeolithicum Ungarns. — Barlangkutató I. 1913. 37—39.

Törekvéseink és a háború.

Irta: LENHOSSEK MIHÁLY dr.¹⁾

A háború viharos idejében is összegyűltünk, hogy számot adjunk arról, hogy mit dolgoztunk az elmúlt esztendőben, mennyivel jutottunk előbbre annak a feladatnak a megoldásában, amelyet magunk elé tűztünk. Valljuk be őszintén, az eredmények csekélyek, s bizonyára csekélyek lettek volna a feladat nagyságához képest még akkor is, ha a háború nem szakítja félbe a múlt év derekán tevékenységünket. Ennek egyik fő oka anyagi segélyforrásaink szegényes és bizonytalan volta. A magyar társadalom érdeklődése még nem fordult kellőképp a mi problémáink, a mi törekvéseink felé. De ez ne lankasszon bennünket munkánkban, hanem

¹⁾ Elnöki megnyitó; elmondta a Barlangkut. Szakosztály 1915 évi január 20-án tartott évvégi gyűlésén.

ellenkezőleg, ösztönözzön buzgóbb, szivósabb tevékenységre. Igen nagy veszteség érte nem rég a magyar tudománnyal és magyar társadalommal együtt a mi szakosztályunkat is: egyik főtámaszunk, oszlopunk, HERMAN OTTÓ meghalt. Hogy mi volt nekünk HERMAN OTTÓ, azt alig kell e körben elmondanom. Szakosztályunknak nemcsak életrekelője, hanem mindvégig buzdító, lelkes hive, szóval és tettel istápolója. Az emlékbeszéd lesz hivatva a mi elhunyt nagy tagtársunk emlékének a kegyelet adóját szavakkal leróni, de hálánkat az ő emlékével szemben bizonyára az ő intenciójának legmegfelelőbbben azzal rójjuk le, ha buzgón és lankadatlanul dolgozunk tovább az ő szellemében, ha hűségesen kitartunk abban a munkakörben, amelynek fontosságát, érdekességét, kulturális és hazafias jelentőségét nálánál senki jobban át nem érezte, s amelyen oly szeretettel, lelkesedni tudó egyéniségének egész melegével csüggött.

Jelentésünkben, mint már említettem, az elmúlt évnek csak az első feléről szólhatunk, mert a másodikban a mi kulturai munkánkunk is jóformán teljesen véget vetett az a nagy válság, mely, hasonlóan CUVIER kataklizmáihoz, végig zúdult az emberiségen, s az emberiségnek épen a legértékesebb részén, s amelynek még ma is, egy félév múltán, még mindig szinte a kellő közepében vagyunk. Inter arma silent Musae — elnémulnak a muzsák a háborúban. De talán meg kell változtatnunk ezt a latin közmondást: non silent sed queruntur, nem hogy elhallgatnának, hanem inkább hangosan panaszkodnak, siránkoznak. Siránkoznak azon a nagy romboláson, amit a háború a tudomány szelid berkeiben is okoz. E rombolásnak a hatását, sajnos, alighanem még soká fogjuk érezni, mikor már rég elnémult a fegyverek zöreje. Még a legvérmesebb reményeket kielégítő győzelem esetén is számolnunk kell azzal, hogy a háborút követő esztendőkből a tudományok vajmi kevés anyagi támogatásban részesülhetnek. A háború okozta óriási károk helyreállítása, a károsultak kárpótlása, a sok ezer munkaképtelenné lett rokkant ember megélhetésének köteleességszerű biztosítása s mindezek felül a védőerőnek elkerülhetetlen újjászervezése előreláthatólag olyannyira le fogja kötni az állam anyagi erőit, hogy a tudományoknak az ő igényeikkel szerényen háttérben kell maradniok.

S van a tudománynak ezenfelül még egy másik nagy kára is: a nemzetközi vonatkozások félbeszakadása, meglazulása. Nálunk is, külföldön is sokan mondták már el a véleményüket arról a kérdéstről, hogy milyen hatással lesz a háború a tudósok és tudományos testületek közti nemzetközi relációkra, s mily fokban és meddig fogja ez irányú hatását éreztetni. Nagyon különböző véleményeket hallottunk. Némelyek szerint hamarosan helyre fog állani a békekötés után a régi jó viszony, a tudomány egységes haladása szempontjából oly fontos összhang, mások szerint

hosszas, tartós elidegenedésre, kölcsönös zárkózottságra számíthatunk. Én ebben a kérdésben inkább a pessimismus felé hajlom, mert tudom, hogy pl. az 1870/71.-i német-francia háború olyannyira megtépázta a két nagy nemzet közti vonatkozásokat, hogy a kívánatos harmonia még a most folyó világháborúig, vagyis ötödétől évtized alatt sem tudott kellőképp helyreállani. S ennek a káros hatását a mi szaktudományunk terén is alkalmunk volt tapasztalni. A németek soká idegenkedtek attól, hogy elfogadják a pleisztocaenbeli kulturának MORTILLET-féle fokozatait a sok francia elnevezéssel együtt, s ez volt talán a főoka annak, hogy a kutatásnak ez az iránya náluk sokáig nem tudott nagyobb eredményt felmutatni. Csak mikor HOERNES M. és különösen SCHMIDT R. R. egészen a MORTILLET-féle beosztás alapjára helyezkedtek, indult meg Németországban is az eredményesebb kutatás e téren. Mireánk, magyar tudósokra nézve a nemzetközi kapcsolatok időleges elvesztése a legtöbb tudományág terén nem nagy veszteség. A várható szorosabb kapcsolat a német tudománnyal és tudós világgal bőven kárpótolhat az egyéb vonatkozások meglazulásáért. A német tudomány ma oly magas fokon áll, hogy egymaga felér a világ egyéb összes tudományával. De épen azon a téren, amelyre a mi kutatásaink vonatkoznak, nem egészen így áll az ügy: a barlangkutatás, vagy pontosabban: a pleistocaen és praepleistocaen ősemberről szóló tudomány egyike azoknak a kevés szakmáknak, a hol még mindig határozottan a franciák vezetnek. Nemcsak, hogy a francia BOUCHER DE PERTHES kezdte meg ezen a téren a kutatást, nemcsak, hogy a francia MORTILLET öntött életet az ő kulturális felosztásával a vizsgálódásnak ebbe az irányába, hanem azóta is napjainkig a franciák fejtik ki ezen a téren a legélénkebb és legeredményesebb tevékenységet, a minek részben az a magyarázata, hogy épen Franciaország a legdúsabb lelőhelye a történelem előtti s különösen a pleistocaen ember somatikus és kulturális maradványainak. A mi tudományunk ezenfelül egész természete szerint nemzetközi tudomány: egész Európára, sőt az egész világra kiterjedő egységes, karöltve és állandó kölcsönhatásban haladó kutatást kíván.

De ha a múzsák siránkoznak is, mi magyar tudósok fojtsuk el most a panaszaikat. A tudomány károsodásának kérdése el kell hogy törpüljön most a mellett a nagy aktuális gondolat mellett, hogy ezt a reánk erőszakolt háborút, melyben létünk forog kockán, végig kell küzdenünk és győzelmesen befejeznünk. Primum vivere, dein philosophari. Minden más kérdés alárendelt jelentőségű most ezzel a nagy kérdéssel szemben. A kocka, amely a mi hazánknak is a léte és nem léte fölött fog döntené, még forog, még nem állapodott meg, de már előre látható, hogy melyik oldalát fogja, ha megállapodik, felfelé fordítani. Magyarország Ausztriával és a nagy német szövetséggel együtt legyőzhetetlen, még

ha az egész világ is harcra kel ellene. Ez most már nemcsak a hazaszeretet és lelkesedés optimizmusából fakadó üres szólam, hanem az eddig lefolyt háborús események logikájának biztos következtetése. SZÉCHENYI mondása, hogy Magyarország nem volt, hanem lesz, új tartalmat, új fényt, új erőt nyert. Igenis lesz itt Magyarország, még pedig, reméljük, fényesebb, gazdagabb, boldogabb a háború előttinél. S ha majd néhány év során behegedtek azok a sebek, a miket ez az óriási válság ütött a mi hazánk testén, ha ez a nemzet kiheverte ezt a nagy megrázkódást, a tudományok is nagyobb lendületnek fognak indulni, s a nyugodtabb politikai keretben az eddiginél nagyobb intenzitással fejleszthetjük kulturánkat s érvényesíthetjük a nemzeti géniuszunkban rejlő erőket. S a tudományok közt, reméljük, az eddiginél nagyobb virágzásnak fog indulni a tudományok fájának az a hajtása is, amelylyel mi foglalkozunk, amelynek az ápolását a mi szerény szakosztályunk szolgálja. Ebben a reményben nyitom meg évzáró ülésünket.

Jelentés a Barlangkutató Szakosztály 1914. évi működéséről.

Irta: KADIĆ OTTOKÁR dr.¹⁾

Az 1914. év rendkívüli események közepette tünt le. Egész lényünket majdnem kizárólag a világháború köti le, gondolataink szüntelen a harcmezőkön küzdő testvéreinknél vannak, az egymást hajszó nagy események annyira hatalmukban tartják egész valónkat, hogy e nagyfontosságú, váratlan változások mellett tudományos törekvéseink egy kissé háttérbe szorultak. A háború hatása alatt áll jelenleg minden kulturális intézményünk, minden tudományos egyesületünk; a beállott változásokat megérzi még az olyan szerény kis egyesület is, mint amilyen a Barlangkutató Szakosztály.

A háború kitörése folytán egyelőre elmaradt a magyar kormány részéről kilátásba helyezett állandó anyagi támogatás, a közoktatásügyi minisztériumtól eddig élvezett rendkívüli évi segély szerény összegre zsugorodott, elmaradt több más kilátásba helyezett adomány is, sőt tagtársaink és előfizetőink fizetőkedve is csökkent. Ilyen körülmények mellett

¹⁾ Titkári jelentés; előadta a Barlangkut. Szakosztály 1915. évi január 21-én tartott évzáró gyűlésén.

kétszeres hálával tartozunk anyaegyesületünknek, a Magyarhoni Földtani Társulat-nak, amiért saját anyagi nehézségei mellett a szakosztálynak megadta rendes évi segélyét. Hálával tartozunk a Magyar Nemzeti Múzeum régiségtárának, a Magyar Tudományos Akadémiának és HERCEG PÁLFFY MIKLÓS Úr Ő Főméltóságának, hogy ebben az évben sem vonták meg tőlünk rendes támogatásukat. A nevezett segélyezések folytán a szakosztály működése mégsem bénult meg teljesen. Hogy ilyen mostoha időben mennyit sikerült kitűzött munkatervünkből megvalósítani, arról alábbi jelentésem lesz hivatva számot adni.

A szakosztály ügyvezetése.

A szakosztály szervezetében az év elején lényeges változások történtek. A bizottságból lett szakosztály szervezete szükségessé tette, hogy anyaegyesületünk a szakosztály viszonyát alapszabályaiban is meghatározza, ami maga után vonta az alapszabályok és ügyrendünk módosítását. E módosítások kidolgozására a társulat választmánya háromtagú bizottságot küldött ki, mely közvetlenül a szakosztály által kiküldött ugyancsak háromtagú bizottsággal tárgyalt. A két bizottság által megállapított módosításokat az 1914. február 4-én ülésező társulati közgyűlés egyhangulag elfogadta, a m. kir. belügyminiszter úr pedig 1914. június 20-án kelt 116,473/1914—V/a sz. rendeletével jóváhagyta. Az új ügyrend módosítása különösen a szakosztályi tagságra vonatkozik anélkül, hogy tagjaink eddigi jogait bármiben érintené.

A szakosztály fontosabb hivatalos ügyeit 2 választmányi ülésen, kutatásaink eredményét pedig 3 szakülésen tárgyaltuk. Választmányi ülés volt január 12-én és április 9-én; szaküléseket tartottunk január 12-én, március 25-én és április 30-án. Üléseinket az egyetemi ásványtani intézet előadótermében tartottuk, melynek átengedéséért MAURITZ BÉLA dr. egyetemi tanár úrnak ezen a helyen is köszönetet mondunk.

Február 26-án a Nemzeti Irodalmi Társasággal a Magyar Nemzeti Múzeum dísztermében együttes estélyt rendeztünk, amelyen BEKEY IMRE GÁBOR vál. tagunk meghívott közönség előtt „*A barlangkutatás céljai*” címen népszerű fölolvasást tartott. A muzeumi díszterem átengedéseért SZALAY IMRE báró, miniszteri tanácsos úrnak hálával tartozunk.

A szakosztály tagjai.

A szakosztályba az 1914. év folyamán 8 új tag lépett be, úgy hogy az év végén a módosított ügyrend értelmében a szakosztálynak 133 tagja volt; ezek közül 14 tag testület és 10 szakosztályi tag alapítványt is tett.

A személyi ügyeket tárgyalva örömmel jelenthetem, hogy mélyen

tisztelt elnökünket: LENHOSSÉK MIHÁLY dr. udvari tanácsos, egyetemi tanár urat az egyetemi tanács az 1914/15. tanévre rector magnificus-szá választotta és hogy Őfelsége ILOSVAY LAJOS dr. udvari tanácsos, műegyetemi tanár urat, a szakosztály egyik alapítóját és jóakaróját m. kir. vallás- és közoktatásügyi államtitkárrá kegyeskedett kinevezni. Örömmel jelenthetem továbbá, hogy KORMOS TIVADAR dr. választm. tagunk a budapesti tudományegyetemen magántanári képesítést nyert, továbbá hogy HILLEBRAND JENŐ dr. választm. tagunkat a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr a Magyar Nemzeti Múzeum régiségtárához segédőrré nevezte ki s végül, hogy a gráci „Verein für Höhlenkunde in Österreich“ a szakosztály titkárát levelező tagjává választotta.

Szomorú kötelességet teljesítek, amidőn jelentem, hogy az év folyamán NYÁRY JENŐ bárót, a volt Barlangkutató Bizottság tiszteleti tagját, GERECE PÉTER dr., rendes tagunkat és HERMAN OTTÓ igazgatót, a szakosztály alapítóját a halál körünkből kiragadta.

NYÁRY JENŐ báró főrendiházi tag 1836. február 29-én Bagonyán született; meghalt 1914. június 29-én Pílinen. Az elhunyt kiemelkedő alakja volt a magyar régészeti kutatásnak. Először az 1876. évi ősrégészeti és embertani nemzetközi congressus alkalmával rendezett kiállításon tűnt fel pilini gyűjteményével. Két évvel később, a congressus hatása alatt megalakult Országos Régészeti és Embertani Társulat alapításában tevékeny részt vett; ennek a társulatnak csakhamar elnöke, élete utolsó éveiben pedig tiszteleti elnöke lett. A Magyar Tudományos Akadémia 1883-ban levelező, 1889-ben tiszteleti taggá választotta NYÁRY JENŐ bárót, ki sok éven át mint az akadémia archaeologiai bizottságának elnöke vezető szerepet játszott.

Irodalmi munkásságának legfőbb terméke: „*Az aggteleki barlang mint őskori temető*“ című nagy műve, mely a Magyar Tudom. Akadémia kiadásában jelent meg 1881-ben. Ez az egyetlen nagyobb barlangmonographia, mely eddig magyar nyelven megjelent.

A volt Barlangkutató Bizottság 1910. évi november 15-én tartott ülésén NYÁRY JENŐ bárót tiszteleti taggá választotta.

GERECE PÉTER dr. főreáliskolai tanár 1856. május 23-án született Désen; meghalt 1914. november 2-án Pestújhelyen. Tanári hivatásának teljesítése mellett művészetörténeti és archaeologiai kutatásokkal foglalkozott s ezen a téren sok sikert ért el. Pestvármegye Régészeti Bizottságának előadója, az Országos Régészeti és Embertani Társulat igazgatóválasztmányának s a Műemlékek Országos Bizottságának rendes tagja volt. Az utóbbi években a barlangokból kikerülő régiségek iránt is érdeklődött s 1913. évben a Barlangkutató Szakosztályba rendes tagul belépett. Temetésén a szakosztályt BELLA LAJOS alelnökünk képviselte.

HERMAN OTTÓ a Magyar Ornithologiai Központ igazgatója 1835. június 27-én Hámorban született; meghalt 1914. december 27-én Budapesten. Munkásságát LAMBRECHT KÁLMÁN dr. az 1915. évi évvégi gyűlésen elhangzott emlékbeszédében méltatta. Sokoldalú tevékenysége mellett Ő volt a hazai őskőkorszaki és barlangtani kutatások megindítója. HERMAN OTTÓ biztató szavaira indult meg a bükkvidéki barlangok kutatása s mindaz, ami a megindult rendszeres barlangkutatások óta történt, végeredményében HERMAN OTTÓ kezdeményezésére vezethető vissza.

A volt Barlangkutató Bizottság a megboldogult iránt érzett nagyrabecsülésének olyképp adott kifejezést, hogy 1910. november 15-én tartott ülésén HERMAN OTTÓT tiszteleti taggá választotta. Mint a Barlangkutató Szakosztály alapítója, törekvéseinket mindenkor a legnagyobb érdeklődéssel és lelkesedéssel kísérte, szaküléseinket szívesen látogatta, ezeken időnként lendületes előadásokat tartott és folyóiratunk első cikkét is ő írta.

Elhalálózása alkalmával a szakosztály ravatalára koszorút helyezett, az özvegynek levélben részvétét fejezte ki s a temetésen a szakosztály tisztikara és számos tagja testületileg vett részt.

A Barlangkutató Szakosztály választmánya 1915. január 9-én tartott ülésén KORMOS TIVADAR dr. választm. tag indítványára elhatározta, hogy felkéri LAMBRECHT KÁLMÁN dr.-t az évvégi gyűlésen emlékbeszéd tartására HERMAN OTTÓ fölött, melynek szövege a „Barlangkutatás“ ezen számában jelent meg. Elhatározta továbbá, hogy gyűjtést indít egy *Herman Ottó emlékalapra*, melynek kamataiból évenként más-más vidéken valamely barlangban kutatást végeztet. Végül kimondta, hogy HERMAN OTTÓ szülőhelyén: Hámorban, a Szeleta-barlang bejáratában a Miskolci Múzeummal karöltve emléktáblát állít.

A szakosztály kutatásai.

Az 1914. évi munkatervbe fölvetett teendők közül a váratlanul kitört háború és az elmaradt segélyezések miatt csupán a következő kutatásokat sikerült elintéznünk.

1. *A Pálffy-barlang.* HERCEG PÁLFFY MIKLÓS Úr Ő Főméltósága ebben az évben is 150 koronás adományával lehetővé tette, hogy HILLEBRAND JENŐ dr. ebben a barlangban a múlt évben abbahagyott rendszeres ásatását folytathatta. Tagtársunk ásatásait július hó 25-én meg is kezdte, de a mozgósítás hírére a munkát néhány nap múlva beszüntette s folytatását az 1915. évre halasztotta.

2. *A Remete-barlang.* A Remete-hegy déli alján nyíló Remete-barlang próbaásatására KADIĆ OTOKÁR dr. titkár kapott megbízást. A barlang közepén 2 m mélységre leásott próbagödör számos egymás fölé települő

alluviális tűzhelyet tárt fel, melyekből sok praehistoricus konyhahulladék, cserépedénytöredék és néhány neolith kőpenge került ki. Az ásatást feltétlenül a barlang fenekéig kellene folytatni, ahol esetleg pleistocaen rétegekre is akadhatunk.

A barlang GRÓF TISZA ISTVÁN m. kir. miniszterelnök úr nagykovácsi birtokán van. Ő Excellentiájának hálás köszönettel tartozunk, amiért az ásatást ebben a barlangban megengedni kegyes volt. Köszönettel tartozunk továbbá ENGEL ANDRÁS urnak és MARSTHAL REZSÓ dr. urnak, az új Szent János kórház segédorvosának, akik egy munka közben történt baleset alkalmával első segélyt nyújtottak. Az ásatás 200 kor. költségét a Magy. Nemzeti Múzeum régiségtára segélyéből fedeztük.

3. *A Remetehegyi kőfülke.* A múlt évben végzett eredményes próba-ásatás után ezt a kőfülkét KORMOS TIVADAR dr. az 1914. év tavaszán teljesen felásatta. E munka eredményeit tárgyaló dolgozata a m. kir. Földtani Intézet évkönyve XXII. kötetében jelent meg.¹⁾ Kiemelendő, hogy bár e kőfülke faunája, különösen a gazdag madároteológiai anyag tekintetében, várakozásunkat teljesen kielégítette, a pleistocaen ősember jelenlétének nyomai ezen a helyen nem voltak kimutathatók. A kőfülke felásatására szükséges 100 kor. költséget a Magy. Nemzeti Múzeum régiségtárának segélyéből fedeztük.

4. *A Kiskevélyi barlang.* Ebben a barlangban HILLEBRAND JENŐ dr. 1914. május 11-től 21-ig folytatta rendszeres ásatásait. E barlang pleistocaen rétegeiből ismét értékes őslénytani és ősrégészeti tárgyak kerültek birtokunkba. Kiemelendők a nagyszámban talált madeleini korú mikrolith kőpengék s ezek társaságában talált madárcsontból készített ár, valamint a mélyebb szintből kikerült több tipusos protosolutréi palaeolith kőeszköz. A barlang belseje immár teljesen fel van ásva s csak az előtérben maradt fenn kisebb rész, mely felásatásra érdemes. Az ásatás költségeit részben a m. kir. Földtani Intézet és részben a Barlangkut. Szakosztály (a Magyar Nemzeti Múzeum régiségtára segélyéből) fedezte.

5. *A Jankovich-barlang.* JANKOVICH BÉLA m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr Ő Excellentiája 600 kor. segélyével lehetővé tette, hogy a bajóti Öregkő nagy barlangjában, mely ujabban a Jankovich-barlang elnevezést nyerte, HILLEBRAND JENŐ dr. 1913. évben megkezdett ásatásait f. évben is folytathassa. Az ásatási költségek fedezéséhez hozzájárult még a m. kir. Földtani Intézet és a Magyar Nemzeti Múzeum régiségtára is. Az idei ásatások még a tavalyi szép eredményeket is felülmúlják és a pleistocaen ősember kulturájának olyan érdekes nyomaira

¹⁾ KORMOS T. és LAMBRECHT K.: A Remetehegyi sziklafülke és postglaciális faunája. (A m. kir. Földtani Intézet évkönyve XXII. k. 6. füz. pag. 349—380.) Budapest, 1914.

vezettek, melyeket világraszólóknak tekinthetünk. Az itt elért nagyszámú eredményekről a kutató legközelebb fog tüzetesen beszámolni.

6. *Az Orosdy-kőfülke.* A pilisszántói Orosdy-kőfülkében először 1912-ben KADIĆ OTTOKÁR dr. titkár, 1914. év tavaszán pedig KORMOS TIVADAR dr. végzett próbaásatást. E két kísérlet biztató eredményén felbuzdulva, 1914. október havában KORMOS dr. összesen 8 napig ásott ebben a kőfülkében. A kőfülke fossilis csontokban és a madeleini ősember kulturájának nyomaiban gazdag kitöltése helyenként 3 m vastag s ezért az üreg teljes felásatása még mintegy 2 heti munkát igényelne. A kutatások eddigi eredményeiről a kutató a szakosztály 1915. évi évről gyűlésén számolt be. Az ásás 100 kor. költségét a Magyar Nemzeti Múzeum régiségtárának segélyéből fedeztük.

7. *Az Istállóskői barlang.* A Miskolczi Múzeum anyagi támogatásával és a Barlangkut. Szakosztály megbízásából ebben a barlangban HILLEBRAND JENŐ dr. július 9-től 19-ig folytatta múlt évi ásatásait. Ez alkalommal a megelőző évben felfedezett pleistocén tűzhelyből számos szebbnél szebb aurignaci típusú kőeszköz került birtokunkba.

8. *A Bükkvidéki barlangok bejárása.* Julius hó derekán BELLA LAJOS alelnökünk bejárta a Bükk-hegység nagyobb részét, hogy esetleg az ősemberlakta ismeretlen barlangok nyomára jusson. Először a *Zsendice-lyukat* kereste fel, ahonnan korábban vasfibula került ki. Ez a barlang a Bükk-hegység déli oldalán van Kács községtől északra a Kisszorossal szemben. Kácsról Szilvásváradra rándult alelnökünk, hogy az *Istállóskői barlangban* HILLEBRAND JENŐ dr. ásatásait megnézzék, majd Miskolcra utazott, ahol a Miskolczi Múzeumban éppen a Szeleta-barlangból kikerült anyagot állították fel. Miskolcra Hámorba ment BELLA LAJOS, a *Szeleta-barlangban* és a *Puskoporosi kőfülkében* végzett ásások megtekintése végett. Végül a *Büdöspeszt* felásatása került volna sorra, ami azonban a kitörő háború miatt abbamaradt.

9. *A besztercebányai barlangok felkeresése.* Julius hó elején KORMOS TIVADAR dr. vál. tagunk Besztercebánya város megkeresésére 5 napon át tartó próbaásatásokat végzett a város költségén Besztercebánya környékén. Előzetes kutatás alá került ez alkalommal a felsőhermándi *Dekret-barlang* s a két *Tufna-barlang*. Minthogy azonban a próbaásatás kizárólag rossz karban levő barlangi medve maradványokat szolgáltatott s így sem a fauna, sem pedig ősemberi nyomok nem tették érdekessé a további ásást, KORMOS dr. a munkát a hatodik napon beszüntette, annál is inkább, mert Hermádon sem ellátást, sem munkásokat kapni nem lehetett. Működésének eredményéről Besztercebánya városát kimerítő jelentésben értesítette.

A szakosztály folyóirata.

A „Barlangkutatás“ c. folyóirat II. kötetéből 4 füzet jelent meg 15,5 ívnyi terjedelemben. A megjelent 4 füzet 14 nagyobb cikket, 6 kisebb közleményt, 8 irodalmi ismertetést és ezenkívül még hivatalos jelentéseket tartalmaz.

A folyóiratnak az év végén 49 előfizetője volt, 82 címnek pedig a „Barlangkutatást“ tiszteletből ingyen küldtük.

Örömmel jelenthetem, hogy a néhai SIEGMETH KÁROLY volt elnökünk és HORUSITZKY HENRIK választm. tagunk részéről éveken át gyűjtött barlangtani irodalom jegyzéke az év folyamán a m. kir. Földtani Intézet kiadványai sorában a következő címen jelent meg: „*A magyarországi barlangok s az ezekre vonatkozó adatok irodalmi jegyzéke. 1549—1913.*“ A dolgozat rövid bevezetés után, mely a magyar barlangtani irodalom történetét vázolja, 759 dolgozat címét hozza. E nagyfontosságú bibliographiai munka barlangtani irodalmunkban nagy úrtölt ki.

A Barlangkutató Szakosztály ebből a dolgozathoz a m. kir. Földtani Intézet igazgatósága beleegyezésével 200 drb. különnyomatot rendelt s ezeket tagtársainak és előfizetőinek külön megkeresésükre ingyen küldi.

A szakosztály vagyona.

A kiküldött pénztárvizsgáló bizottság jelentéséből a szakosztály vagyoni állására vonatkozólag a következő adatokat közlöm.

Az alaptőke állása az 1914. év végén:

1913. ILOSVAY LAJOS dr. udvari tanácsos m. kir. vallás- és közokt. államtitkár. Bpest	100 K.	—	f.
— HERCEG ODESCALCHI LORÁNT földbirt. Vatta	200	„	—
— † HERMAN OTTÓ a Magyar Ornithol. Központ igazgatója. Budapest	100	„	—
— LENHOSSEK MIHÁLY dr. udvari tanácsos, egyetemi tanár. Budapest	100	„	—
— SCHRÉTER ZOLTÁN dr. m. kir. geologus. Budapest	100	„	—
— BEKEY IMRE GÁBOR miniszteri tisztviselő, író. Budapest	129	„	70
— JORDÁN KÁROLY dr. a Földrengési Számoló Intézet igazgatója. Budapest	200	„	—
— STRÖMPL GÁBOR dr. egyetemi tanársegéd. Budapest	100	„	—
— SPIEGEL ADOLF nyomdavezető. Budapest	20	„	—
1914. VOGL VIKTOR dr. m. kir. geologus. Bpest	100	„	—
— BEKEY IMRE GÁBOR miniszteri tisztviselő, író. Budapest	70	„	30
Összesen	1220	K.	— f.

Ebből az összegből 990 kor. 35 fill.-ért 1200 kor. n. é. 4⁰/₀-os m. kor. jár. értékpapir vásároltatott, a fennmaradt 229 kor. 65 fill. egyelőre takarékbba helyzetetett. A szakosztály alaptőkéjének értéke az 1914. év végén 1429 kor. 65 fillér.

Az alaptőkét az anyaegyesület kebelében a társulati pénztáros ASCHER ANTAL műegyetemi quaestor úr teljesen díjmentesen kezelte, mely szíves-ségét a pénztáros úrnak ezen a helyen is a legjobban köszönjük.

A forgótőke állása az 1914. év végén:

A) Bevételek.

1. Pénztári maradék 1913. évből	401 K. 42 f.
2. A Magyarh. Földtani Társulat segélye	1200 " — "
3. Herceg Pálffy Miklós adománya	150 " — "
4. M. kir. vallás- és közokt. miniszt. úr segélye	600 " — "
5. M. Nemz. Múz. Régiségtára segélye	1000 " — "
6. Magyar Tudományos Akadémia segélye	500 " — "
7. Befolyt tagsági és előfizetési díjak	252 " 25 "
8. Különféle bevételek	76 " 66 "
Összesen	4180 K. 33 f.

B) Kiadások.

1. Az Orosdy kőfülke kutatása	100 K. — f.
2. A Jankovich-barlang kutatása	600 " — "
3. A Forrásvölgyi sziklaüreg kutatása	200 " — "
4. A Büdöspeszt kutatása	300 " — "
5. Egyéb barlangkutatások	512 " — "
6. A „Barlangkutatás“ kiadása	1041 " 06 "
7. Irodai cikkek beszerzése	8 " — "
8. Nyomtatványok	91 " 65 "
9. Fényképek és fényképezési cikkek várarlása	86 " 40 "
10. Rajzok és térképek készítése	126 " 80 "
11. Postaköltségek	103 " 30 "
12. Kiszolgálás	89 " 68 "
13. Titkárnak tiszteletdíj 1913. és 1914. évre	400 " — "
14. Felszerelés	100 " — "
15. Különfélék	93 " 58 "
Összesen	3852 K. 47 f.

Ezek szerint a Szakosztály elkölthető bevételei: 4180 kor. 33 fill., kiadásai: 3852 kor. 47 fill. voltak; a pénztári maradék tehát az 1915. évre: 327 kor. 86 fill.

Költségvetési tervezet az 1915. évre.

A) Előirányzott bevételek:

1. Pénztári maradvék 1914. évből	...	327 K. 86 f.
2. Magyarh. Földtani Társulat segélye	...	1200 " — "
3. M. Nemz. Múz. régiségtárának segélye	...	1000 " — "
4. Magyar Tudományos Akadémia segélye	...	500 " — "
5. Herceg Pálffy Miklós adománya	...	150 " — "
6. Tagsági és előfizetési díjak 1915-re	...	500 " — "
7. Hátralékos tagsági és előfizetési díjak	...	200 " — "
8. Az alaptőke kamatja	...	60 " — "
Összesen	...	3937 K. 86 f.

B) Előirányzott kiadások.

1. Kutatások	...	1150 K. — f.
2. A „Barlangkutatás“ kiadása	...	2000 " — "
3. Irodai cikkek beszerzése	...	40 " — "
4. Nyomtatványok	...	80 " — "
5. Fényképek és rajzok készítése	...	100 " — "
6. Póstköltségek	...	100 " — "
7. Tiszteletdíj a titkárnak	...	200 " — "
8. Kiszolgálás	...	50 " — "
9. Felszerelés	...	100 " — "
10. Különfélék	...	117 " 86 "
Összesen	...	3937 K. 86 f.

A szakosztály vagyonához tartoznak még mindazok a tárgyak, melyek a szakosztály irattárában, szertárában, könyvtárában, térképtárban és diapozitívok gyűjteményében őriztetnek.

Jelentésem végéhez érve mindazon jóakaróinknak és barátainknak, akik tudományos és hazafias ügyünket ebben az évben bármivel előbbre vinni szivesek voltak, legjobb köszönetet mondok.

Budapest, 1915. január 21.

BARLANGKUTATÁS

(HÖHLENFORSCHUNG.)

BAND III.

1915.

HEFT 1.

OTTO HERMAN.

(Mit Porträt im ungar. Text.)

Von Dr. KOLOMAN LAMBRECHT.¹⁾

Die Wissenschaft, ganz Ungarn und speziell unsere Fachsektion für Höhlenkunde betrauern einen großen und schweren Verlust: unser Führer, Organisator und Ratgeber, OTTO HERMAN ist am 27. Dezember 1914 gestorben.

Unsere Trauer ist groß, denn OTTO HERMAN war es, der die Forschung des Urmenschen und damit die Höhlenforschung in Ungarn begründete und ermöglichte; unsere Trauer ist innig, denn in ihm schied unser rastlosester Führer und Ratgeber von uns.

Auf dem Gebiete der Naturwissenschaften und der Ethnographie bearbeitete er ein großes Material, aber vielleicht an keiner Frage arbeitete er mit solcher Liebe, wie an der palaeolithischen; aus seiner diesbezüglichen Agitation entfaltete sich die Erforschung der ungarischen Höhlen, die das schon lang erwartete Vorkommen des diluvialen Menschen in Ungarn erwies.

Im August des Jahres 1891 geschah es, daß JOHANN BÁRSONY, Rechtsanwalt der Stadt Miskolcz auf seinem Hausgrunde in der Alsó-Papszer-Gasse drei mächtige Feuersteingeräte fand. Das schönste Stück übergab er am 26. December 1892 OTTO HERMAN, der darin das Steinwerkzeug des diluvialen Menschen sofort erkannte.

Den Fund legte er am 19. Februar 1893 der Fachsitzung der Ungarischen Naturwissenschaftlichen Gesellschaft vor und beschrieb ihn gleichzeitig in den Mitteilungen dieser Gesellschaft, sowie im „Archaeologiai Értesítő“ und in den „Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien“.

„Mir, der ich gelegentlich meiner ethnographischen Forschungen — schreibt OTTO HERMAN über seine intuitive Entdeckung — gezwungen war wegen der Bestimmung der Netz- und Garnsteine auch die prae-historischen Funde in Betracht zu ziehen, war es leicht, in diesen Stein-

¹⁾ Gedenkrede, gehalten in der Jahresschlußsitzung der Fachsektion für Höhlenkunde der Ungarischen Geologischen Gesellschaft am 21. Jänner 1915.

geräten die Spuren des Urmenschen zu erkennen, weil sie ja äußerst ähnlich waren jenen, die von BOUCHER DE PERTHES in Nordfrankreich, im Sommetal gefunden wurden und die Grundlage der palaeolithischen Funde bildeten“.

Daß der Fund ein palaeolithisches Steingerät war, stand außer allem Zweifel, die Frage der Fundschicht führte aber zu einer längeren Polemik. LUDVÍGH ROTH v. TELEGD und JULIUS v. HALAVÁTS behaupteten, daß auf dem BÁRSONY'schen Hausgrunde das Diluvium nicht vertreten sei, folglich seien die Steingeräte auf sekundärer Lage gefunden worden.

Als aber im Jahre 1903 das grundlegende Werk von MORITZ HOERNES über den diluvialen Menschen in Europa erschien, in welchem der Fund von Miskolcz in vollständiger Würdigung geschildert wurde, rüstete sich OTTO HERMAN zur endgültigen Aufklärung. In seiner Abhandlung „Zum Solutréen von Miskolcz“ forderte er die Überprüfung der gesammten stratigraphischen Verhältnisse, was von dem damaligen ungarischen Ackerbauminister Dr. IGNAZ v. DARÁNYI auf den Rat des Direktors THOMAS v. SZONTAGH auch angeordnet wurde. Mit der stratigraphischen Überprüfung wurde Dr. KARL v. PAPP, mit der Erforschung der Höhlen Dr. OTTOKAR KADIĆ betraut.

Beide Geologen legten nicht nur den entschieden palaeolithischen Charakter der Funde klar, sondern bewiesen auch, daß OTTO HERMAN's geniale Vermutung richtig war: aus den Höhlen des Borsoder Bükk-Gebirges kamen die klassischen diluvialen Steingeräte des Urmenschen in Tausenden und Tausenden von Exemplaren zum Vorschein, nebst einer reichen glazialen Säugetier- und Vogelfauna und auch die Krone der Funde: die Skelettreste des Urmenschen aus der Ballahöhle bei Répáshuta.

Die Höhlenforschung in Ungarn verdankt dem Geiste und der Agitation OTTO HERMAN's ihre Grundlegung und erste Leitung. Ihm verdanken wir auch den wertvollen Rat, der wörtlich folgendermassen lautet:

„Man darf sich nicht auf den Fundort beschränken, auch die Umgebung muß in Betracht gezogen werden. Wühlen und graben Sie nicht ohne Methode, sondern wollen Sie das anwenden, was Dr. OTTOKAR KADIĆ in der Szeletahöhle befolgte: man muß das auszugrabende Terrain in Quadrate teilen und so von Schichte zu Schichte ausheben, damit die Lage jedes einzelnen Objektes festgestellt werde. Sonst verstummen die ökologischen Lehren der bloß ausgeraubten Höhlen.“

Das Endziel der Forschung darf nicht die Schaffung von einseitigen, künstlichen und gekünstelten Formsystemen sein, sondern man muß auf die Feststellung der Entwicklung und sämtlicher Bedürfnisse des Urmenschen bedacht sein und möge auch das in Betracht ziehen, was ihn diese lehren“.

Ein halbes Jahrhundert hindurch diente OTTO HERMAN den Naturwissenschaften mit der dreifachen Macht des Wortes, der Feder und des Zeichenstiftes. Während dieser Zeit beschäftigten ihn viele Fragen, und jede brachte er zum Abschluß.

In der Fachsitzung der Ungarischen Geologischen Gesellschaft vom 3. April 1907 sprach er die Worte aus: „Ich erlebte ein hohes Alter und beschloß, daß ich alle meine Streite beendige und womöglich nur dann mich in den Schoß der Erde begeben, wenn ich alle meine Angelegenheiten in Ordnung gebracht habe“.

Die Frage des ungarischen Palaeolithiums brachte OTTO HERMAN wirklich in Ordnung und er konnte mit dem frohen Selbstbewußtsein eines erfolgreichen Lebens in's Grab sinken.

Die Fachsektion für Höhlenkunde bewahrt das Andenken ihres Begründers mit treuer Liebe; das Ungarische National-Museum und das Miskolczer Museum wird OTTO HERMAN's sorgfältig bewahrte Steingeräte, die ersten Spuren des diluvialen Menschen in Ungarn, diese wertvollen Belegstücke der Genialität ihres Erkenners, mit treuer Dankbarkeit bewahren.

*

OTTO HERMAN gehörte aber nicht nur uns. Alles, was wahr, was Tatsache, was Natur ist, interessierte ihn, sei es auf der Erde, in ihrer Tiefe oder oben, in der Höhe. Er erforschte, untersuchte und popularisierte die Kenntnis der Tier- und Pflanzenwelt, des Menschen und seiner Urgeschichte, des ganzen öffentlichen Lebens.

OTTO HERMAN trat zu einer Zeit auf das Feld der Arbeit, in welcher die ungarische Nation nach dem Absolutismus und der Stagnation von dem Bewusstsein durchdrungen war, daß sie lebenskräftig ist und arbeiten will. Eine nüchterne, aber verdienstvolle Reihe von Gelehrten sammelte schon wertvolles Tatsachenmaterial in diesen Jahren, kurz vor dem politischen Ausgleiche, 1867. Ihre Arbeit brachte aber keinen Erfolg, weil sie nicht von nationalem Charakter durchdrungen war. Wir müssen dem Schicksal dankbar sein, daß wir OTTO HERMAN gerade in dieser Zeit gewonnen haben, um Richtung zu weisen, um Bahn zu brechen, um grundlegende Werke zu schaffen.

Im Jahre 1835 geboren, verbrachte er ein Vierteljahrhundert in der „Sturm und Drang“-Periode, im engsten Sinne des Wortes, stand aber während dieser Zeit mit der Natur stets in inniger Beziehung. Den aus der Natur stammenden Eindrücken verdankte er den Reichtum seines tiefen Wissens, die Wärme seines Gemütes und seines Herzens, die wundervolle Macht seines Wortes und seiner Feder und den scharfen Blick seines Auges. In den ersten Jahren seiner wissenschaftlichen Tätigkeit

beschäftigte ihn die Insektenwelt. Ein glücklicher Zufall führte ihn zu SAMUEL BRASSAI, der seine hohe Begabung erkannte und ihn an das Siebenbürgische Museum nach Kolozsvár als Konservator berief. Es ist bezeichnend, daß BRASSAI auf ein Drittel seiner Bezahlung verzichtete, um die Anstellung OTTO HERMAN'S zu ermöglichen.

In dieser bescheidenen Anstellung begründete OTTO HERMAN die zoologische Sammlung des Siebenbürgischen Museums und studierte den Spinnenorganismus, woraus später seine epochemachende, dreibändige Monographie: „Ungarns Spinnenfauna“ entstand. Später arbeitete er in Wien als Volontär neben dem Orthopterologen BRUNNER VON WATTENWYLL, der ihn mit einer Expedition nach Kamerun betraute, aber seine Freunde, hauptsächlich Dr. KOLOMAN SZILY redeten ihm zu, in Ungarn zu bleiben und seine Spinnenmonographie zu vollenden.

In dieser klassischen, mit wundervollen Originalzeichnungen gezierten Monographie schildert der Verfasser den Organismus der Spinnen, ihre Lebensweise, die bisher noch kaum bekannten Copulationsverhältnisse in so anziehender, interessanter Weise, daß das Werk nicht nur in Fachkreisen anerkannt wurde, sondern auch in weiteren Kreisen wirkte. Auf Grund der Netzbindung baute er ein geistreiches biologisches System auf; aber nicht nur die wertvollsten Spezialuntersuchungen, sondern auch die zusammenfassende Schilderung des Ganzen beweisen die Genialität OTTO HERMAN'S.

Prof. Dr. THORELL schreibt aus Upsala: „Mir ist es wirklich unbegreiflich, wie Sie Ihr Werk in so kurzer Zeit vollenden konnten“; der berühmte Nürnberger Araneolog LUDWIG KOCH äußert sich folgenderweise: „Keines der bisher erschienenen araneologischen Werke behandelt die Lebensweise der Spinnen in so eingehender Weise, so scharfsinnig, wie das Ihrige“.

Bei seinen Studien über die Stimmen des Feldes, über die Stimmorgane der Grillen und Heuschrecken ersetzte der schwerhörige Gelehrte sein Gebrechen mit bewundernswerter Willenskraft durch die Schärfe seines Blickes. Die letzten Jahre seiner entomologischen Tätigkeit verbrachte er als Custos der zoologischen Abteilung des Ungarischen National-Museums, wo er die Reblausplage studierte. In dieser Zeit begründete OTTO HERMAN (1877) die „Természetráji Füzetek“ (= Naturwissenschaftliche Hefte), das mit viel Geschick redigierte Organ des National-Museums.

Inmitten vielseitiger Beschäftigungen beschloss OTTO HERMAN eine Wirbeltierklasse monographisch zu bearbeiten in derselben Weise, wie ihm das bezüglich der Spinnen so vortrefflich gelungen war. Zum Stoffe wählte er die vernachlässigteste Klasse: die Fische. Die königl. ung.

Naturwissenschaftliche Gesellschaft, welche den genialen Forscher in seinen Bestrebungen immer unterstützte, betraute ihn auch mit der Fischmonographie.

Während der Arbeit trat aber in der wissenschaftlichen Laufbahn OTTO HERMAN'S eine wichtige Wendung ein. Beim Sammeln des Materials mußte er nämlich vielfach mit den ungarischen Fischerleuten in Verkehr treten. Durch diesen Verkehr wurde OTTO HERMAN'S für nationale Elemente stets reger Geist mächtig angeregt, denn er erkannte, daß in der Sprache dieser Leute sich ein hochinteressanter, bisher noch nicht studierter, eigenartiger Wörterschatz und unter ihren Geräten sich sehr viele, urgeschichtliche Spuren bewahrende Instrumente finden, die beide zusammen auf die Urbeschäftigung unserer Nation einen Lichtstrahl werfen.

Diesen Forschungen verdanken wir die prachvolle zweibändige Monographie: „A Magyar Halászat Könyve“ (= Das Buch der ungarischen Fischerei), eine Monographie der *Fischerei*, statt der geplanten Monographie der *Fische*.

OTTO HERMAN sammelte nicht nur die Fische, sondern auch sämtliche Geräte der Fischer: die Netze, die Senkreuse, Capturen, Ruten- und Flügelreue, Netz- und Garnsteine, verschiedene Angelheber oder Sucher, Stechgabeln und Rohrsicheln, außerdem notierte er ihre reiche Terminologie und stellte das ganze Material auf der ungarischen Landesausstellung im Jahre 1885 aus.

Das ganze prachvolle Material veröffentlichte er mit einem aus 2300 volkstümlichen Fachausdrücken bestehenden Vocabularium in einer zweibändigen Monographie. Es ist kaum möglich den Wert dieses Meisterwerkes in den engen Grenzen dieses Nekrologes eingehend zu schildern. Man muß es lesen, lernen und genießen, um dessen Wert zu erkennen. Aus dieser reichen Quelle entsproß die heutzutage schon hochentwickelte Literatur der ungarischen Ethnographie und auch der ganze Begriff der *Urbeschäftigungen*.

OTTO HERMAN teilt die ungarische Fischerei auf Grund der Geräte und ihrer Anwendung in zwölf Gruppen: Sperr-, Schluß-, Hebe-, Treib-, Stell-, Such-, Wurf-, Fühl-, Drossel-, Stich-, Angel- und Eisfischerei. Nachdem der Verfasser sämtliche Geräte der einzelnen Gruppen eingehend beschrieben hat, schildert er das Leben der ungarischen Fischer in anziehender, prachtvoller Weise. Wir begegnen hier dem seit Jahrhunderten Fischerei treibenden uralten Fischer von Tihany und Révkomárom, dem Wurfnetzfisher und einer ganzen Reihe interessanter, bisher unbekannter Urfischertypen, deren spezielle Bezeichnungen einen so ausgesprochen ungarischen Charakter haben, daß es unmöglich ist, sie in eine fremde Sprache zu übersetzen.

VIRCHOW redete ihm zu, des Werk auch in deutscher Ausgabe zu veröffentlichen, doch konnte der Plan nicht verwirklicht werden.

OTTO HERMAN'S demokratischer Sinn erkannte es, daß die Geschichte bisher mehr nur glänzende Taten und den Kampf um die Macht beschrieb, das kummervolle Leben der arbeitenden Volksschichte aber nicht gehörig in Betracht zog. Um diese Lücke der Kulturgeschichte auszufüllen, beschloß er in seinem 50. Lebensjahr, die Urbeschäftigungen eingehend zu studieren. Das Wort und der Begriff der „Urbeschäftigungen“ stammt nicht nur in seiner ungarischen (ősfoglalkozások) sondern auch in seiner deutschen Fassung von OTTO HERMAN, der darunter diejenigen volkstümlichen Beschäftigungen versteht, welche seit den praehistorischen Zeiten die primitivsten Bedürfnisse des Lebens des Menschen befriedigen. Die Urbeschäftigungen des einst nomadisierenden ungarischen Volkes sind: die Jagd, die Fischerei und das Hirtenleben.

Die Jagd bewahrte nur wenige ethnographisch verwertbare Züge, da sie ja schon seit Jahrhunderten unter dem Einfluße der Technik eine Vervollkommung erfuhr. Die wertvollsten Denkmäler der Jagd, als Urbeschäftigung betrachtet, sind die Steingeräte des Urmenschen, deren erste Spuren in Ungarn ebenfalls von OTTO HERMAN entdeckt wurden, wie wir das oben schon gesehen haben.

Die zweite Urbeschäftigung des ungarischen Volkes, die Fischerei, erwähnte ich ebenfalls schon. Als dritte Urbeschäftigung erwies OTTO HERMAN das Hirtenleben, d. h. die nomadisierende Viehzucht. Während seiner diesbezüglichen Forschungen rettete er eine ganze Reihe der primitiven Hirtenwohnungen, prachtvolle Hirtenwerkzeuge: Peitschen mit gezierten Stielen, Feuerzeuge u. s. w. vor dem spurlosen Verschwinden. Und rettete gleichzeitig die klare Weltansicht der Hirtenleute, ihre ideale Autonomie, ihre demokratische Organisation und rettete endlich einen reichen Wörterschatz, der kurz vor seinem Tod in einem mächtigen Band erschien.

Obzwar er sein Lebenswerk nicht gänzlich vollenden konnte, ist das Gewinn für die ungarische Kultur doch ein enormer. Denn sie gewann einen Bahnbrecher, gewann eine lange Reihe von ewig bestehenden Urkunden und gewann endlich ein leuchtendes Beispiel: wie man für das Ungartum Alles opfern kann, das Ungartum für nichts.

Außer seinem literarischen Nachlasse verdanken wir ihm die Schaffung der königl. ung. Ornithologischen Centrale, die er in Anschluß an den II. Internationalen Ornithologen-Congresse — 1891 — begründete und zu einem musterhaften Institute entwickelte. OTTO HERMAN organisierte dieses Institut zum wissenschaftlichen und wirtschaftlichen Studium der Vögel. Mit dieser seiner Schöpfung huldigte er ebenfalls seinem Vaterlande,

ebenso wie mit seinem populären Buche über den Nutzen und Schaden der Vögel, welches in ungarischer, deutscher und englischer Sprache erschien und als mustergültig anerkannt ist.

OTTO HERMAN war ein Polyhistor mit dem unruhigen Temperament des Lyrikers PETŐFI, mit der ruhigen Beobachtung des Epikers ARANY und mit dem didaktischen Briefschreibertalent des Neologen KAZINCZY. Er war Polyhistor, mit dem Kenntnisreichtum eines solchen, aber ohne dessen Fehler. Nach SAMUEL V. BRASSAI und FRANZ V. PULSZKY war OTTO HERMAN der letzte ungarische Polyhistor, der wirksamste. Mit dem Reichtum seines Wissens paarten sich außer der Rednerkraft und dem prachtvollen Styl die unbedingte Beherrschung des Zeichenstiftes. Niemand kann das feine Netz der Spinne, den warmen Blick des nesthockenden Vogels und die volkstümlichen Geräte des Ungarvolkes so treu wiedergeben, wie OTTO HERMAN dies tat, denn niemand kennt sie so genau, niemand liebt sie so sehr.

Und endlich sein warmes Herz! Alle, die seine Reisebeschreibungen und seinen Artikel: „Ave Regina! dem Herzen der Frau gewidmet“ gelesen haben, wissen es, daß dieses warme Herz, dieses tiefe Gemüt all' seinen Reichtum aus dem Schoße der Natur, aus der Tiefe des Waldes, aus dem Vogelleben gewann, und in der Schule der Entbehrung entwickelte.

Die Tiefe seiner Weisheit, die meisterhafte Beherrschung des Wortes, des Zeichen- und Schreibstiftes, die Güte seines Herzens, alle diese Eigenschaften zusammen führten zu der seltenen Harmonie, die wir in OTTO HERMAN, in dem Gelehrten, in dem Künstler und in dem Menschen bewunderten, hochschätzten und liebten.

*

Obgleich diese Seiten der Wissenschaft gewidmet sind, müssen wir hier doch auch der Politik gedenken. Denn OTTO HERMAN war auch politisch tätig, er war aber nicht Politiker einer Partei, sondern Politiker der Idee. Er diente keiner Partei, er diente nur der Nation. Sein immer reges und oft expansives Temperament mußte sich auch mit der Politik beschäftigen, in deren Wellenschlag seine Energie einen Ausgleich fand. Bei ihm war es selbstverständlich, daß er den radikalen Ideen diente, denn er duldet keine Fesseln. Aber auch das ist bei ihm natürlich, daß er, als er die Schlagwörter der neuesten Politik für das Ungartum gefährlich fand, eine konservative Stellung einnahm. Denn wie gesagt: OTTO HERMAN opferte für das Ungartum alles, das Ungartum für nichts.

*

Der grosse Kenner der Spinnen, der Grillen, der Fische und der Vögel ist nun dahingeshieden. Nicht nur die Fachwissenschaften, sondern die

gesamte Kultur und speziell das Ungartum betrauern an seiner Bahre den edlen, schöpferischen Gelehrten, den ganzen Mann, im edelsten Sinne des Wortes.

Auch seine geliebten Hirtenleute nehmen sein Ableben mit tiefer Trauer zur Kenntniss und sagen sich, durchdrungen von aufrichtigstem Schmerz: es trat die Abenddämmerung ein, nun ist auch der Schall der Todtenglocke verklungen.

Unsere Bestrebungen und der Krieg.

Von Prof. Dr. M. v. LENHOSSÉK.¹⁾

Auch in dieser schicksalsschweren Zeit sind wir zusammengekommen, um Rechenschaft darüber abzulegen, was unsere junge Gesellschaft im vergangenen Jahr geleistet hat, wie weit wir in der Lösung unserer Aufgaben vorwärts gekommen sind. Gestehen wir es offen, die Ergebnisse, die wir aufweisen können, sind im höchsten Grade bescheiden und würden es wohl auch sein, wäre unsere Tätigkeit nicht Mitte des vorigen Jahres durch den Krieg unterbrochen worden. Es liegt dies in erster Reihe an der Unzulänglichkeit und Unsicherheit unserer materiellen Hilfsmittel. Immer noch ist es uns nicht gelungen, das Interesse der ungarischen Gesellschaft und der maßgebenden Kreise für die Probleme, die wir ins Auge gefaßt haben, für unsere Bestrebungen im erwünschten Maße wachzurufen. Doch dürfen wir uns dadurch nicht entmutigen lassen, sondern müssen im Gegenteil einen Ansporn darin finden zu noch eifrigerer, noch zäherer Tätigkeit.

Auch war das vergangene welthistorische Jahr abgesehen von allem Andern auch insofern ein unglückliches für uns, als wir kurz vor dessen Ende durch einen herben Verlust betroffen worden sind. Wir betrauern in OTTO HERMAN nicht nur den Begründer unserer Fachsektion, sondern auch bis zu seinem Tode den eifrigsten, tatkräftigsten Förderer unserer Bestrebungen. Der Denkrede soll es vorbehalten sein, den Gefühlen der Anerkennung, des Dankes und der Pietät den Manen unseres großen Mitgliedes gegenüber Ausdruck zu verleihen, aber Jeder, der die Sinnesart des Verstorbenen gekannt hat, wird mir darin zustimmen, daß wir unserer Dankspflicht seinen Intentionen am entsprechendsten gerecht werden, wenn wir unverzagt und eifrig in seinem Geiste weiterarbeiten, wenn wir treu aus-

¹⁾ Eröffnungsrede, gehalten in der Jahresschlußsitzung der Fachsektion für Höhlenkunde am 15. Januar 1915.

harren auf dem Arbeitsgebiet, von dessen Wichtigkeit für die Erkenntniß der Geschichte unseres Geschlechtes, von dessen Bedeutung vom Standpunkt sowohl der Gesamtkultur wie speziell auch unserer eigenen Kultur Niemand mehr durchdrungen war als er, und dem er mit der ganzen Wärme seiner für die Wissenschaft begeisterten Persönlichkeit zugetan war.

Unser Bericht erstreckt sich in der Hauptsache nur auf die erste Hälfte des Jahres 1914, denn auch unserer Kulturarbeit hat die furchtbare Krise, die in jenen denkwürdigen Augusttagen gleich einem Kataklysm im Sinne CUVIER's über einen grossen Teil der Menschheit, und gerade über ihren besten, wertvollsten Teil hereingebrochen war, und in deren eiserner Umklammerung wir uns auch noch heute, nach einem halben Jahr, befinden, ein jähes Ende gesetzt. *Inter arma silent Musae* — Wissenschaft und Kunst verstummen im Krieg. Aber vielleicht sollte das alte lateinische Sprüchwort abgeändert werden: *non silent, sed querunter*. Sie verstummen nicht, im Gegenteil: sie brechen in lautes Wehklagen aus. Sie beklagen die Verheerungen, die dieses menschliche Kataklysm in den friedlichen Gefilden der Wissenschaft hervorruft und deren Nachwirkungen wir wohl noch lange fühlen werden, wenn das Geräusch der Waffen längst schon verstummt ist. Auch im Falle eines die üppigsten Hoffnungen verwirklichenden Sieges müssen wir damit rechnen, daß die Wissenschaft neben den vielen Anforderungen des Tages, die naturgemäß hervortreten werden, sich mit ihren Wünschen nach staatlicher und privater Unterstützung bescheiden im Hintergrund halten muß. Die Wiederherstellung all der Kulturgüter, die im Krieg vernichtet worden sind, die pflichtgemässe Sicherung der Existenz der vielen arbeitsunfähig gewordenen Kriegsinvaliden und vor Allem die dringend nötige Reorganisation und Neuausrüstung der Wehrkraft werden wohl in solchem Maaße die Hilfskräfte des Staates und der Gesellschaft in Anspruch nehmen, daß für wissenschaftliche Zwecke, insofern sie keinen unmittelbaren Zusammenhang mit den brennenden Erfordernissen der Tages haben, wohl nur wenig übrig bleiben wird.

Die Musen verhüllen ihr Antlitz und wehklagen ob der zahlreichen Opfer, die der Krieg schon bis jetzt an tüchtigen Männern der Wissenschaft und noch in viel größerer Zahl an hoffnungsvollen Kandidaten eines der wissenschaftlichen Arbeit, dem Fortschritt menschlicher Erkenntnis gewidmeten Lebens erfordert hat. Von den schon bewährten Zierden wissenschaftlicher Forschung, die auf dem Felde der Ehre gefallen sind, möchte ich hier gerade einen Sohn des gegen uns kämpfenden französischen Volkes: den hervorragenden Prähistoriker und Archäologen JOSEPH DÉCHELETTE erwähnen, da sich sein Lebenswerk mit unseren Aufgaben aufs engste berührt.

Und außer diesen unmittelbaren, handgreiflichen traurigen Folgen des Krieges für die Wissenschaft kommt noch ein weiterer Nachteil in Betracht: die Lockerung und Zerreißung der internationalen Bande, die die Gelehrten und gelehrten Körperschaften der jetzt miteinander im Kriege stehenden Völker verknüpften. Es liegen sowohl bei uns wie aus dem Auslande zahlreiche und sehr verschieden lautende literarische Meinungsäußerungen über die Frage vor, in welchem Maaße und wie lange wohl der Krieg seine nachteilige Wirkung in dieser Richtung fühlbar machen wird. Nach der einen Ansicht wird sich das für den einheitlichen Fortschritt der Wissenschaft so wichtige harmonische Zusammenwirken oder zumindest der Zustand, wie er vor dem Kriege bestanden hat, bald wieder nach dem Friedensschluß herstellen, nach der Ansicht Anderer müssen wir mit einer lange dauernden Gehässigkeit, mit einer tief einschneidenden Entfremdung rechnen. Ich meinerseits neige in dieser Frage mehr zum Pessimismus, schon aus dem Grunde weil ich weiß, wie sehr und wie dauernd der deutsch-französische Krieg vom Jahre 1870 die Beziehungen zwischen der Gelehrtenwelt der beiden großen Kulturvölker beeinträchtigt hat. Ist es doch, von vereinzelt Ausnahmen abgesehen, selbst bis zu dem Beginn des jetzigen Krieges, also während eines Zeitraumes von viereinhalb Jahrzehnten, nicht gelungen, jenes Gefühl der Solidarität, der Zusammengehörigkeit und auf Grund jenes Gefühls jenes kollegiale Verhältniß in den wissenschaftlichen Kreisen diesseits und jenseits des Rheins im erwünschten Maaße herzustellen, welches der Gleichartigkeit der Bestrebungen naturgemäß entsprechen würde, trotzdem es wenigstens auf der einen Seite an gutem Willen hierzu nicht gefehlt hat. Der Nachteil, der hieraus für die Wissenschaft entsprang, und der Nachteil, der ihr aus dieser Entfremdung nach dem jetzigen beispiellos erbitterten Kriege wohl noch in erhöhtem Maaße erwachsen wird, ist unberechenbar. In größerem Maaße noch als in anderen Wissenszweigen müssen sich die Folgen dieser Entfremdung in der Wissenschaft, deren Pflege wir uns geweiht haben, in der Wissenschaft des Spatens, auf dem Gebiet der Erforschung des Urmenschen und seiner Kultur fühlbar machen. Ist doch dieses Wissensgebiet seiner ganzen Natur nach auf einheitliche, über alle politischen Grenzen hinaus die ganze Erde umfassende, in steter Wechselwirkung vorgehende Forschung angewiesen. Auch kann uns ungarische Forscher der zu erwartende innigere Anschluß an die hochentwickelte deutsche Wissenschaft und ihre Vertreter auf diesem Gebiet nicht ganz für die Lockerung und den Verlust der näheren Beziehungen zu der französischen Gelehrsamkeit und zu den französischen Forschern entschädigen, da die Höhlenforschung und das damit zusammenhängende Studium des diluvialen und praediluvialen Urmenschen ein

Arbeitsfeld ist, auf dem der französischen Wissenschaft von Anfang an eine führende Rolle zukommt. Ist es doch der Franzose BOUCHER DE PERTHES gewesen, mit dessen bahnbrechenden Entdeckungen im Sommetal zu Ende der 30-er Jahre des vorigen Jahrhunderts die Geschichte der Wissenschaft vom Palaeolith-Menschen überhaupt anfängt und ist es doch der geniale Franzose G. DE MORTILLET gewesen, der durch seine Aufstellung der Kulturepochen des Palaeolithicums Licht und Ordnung in den jungen Wissenskreis brachte. Und der Eifer französischer Forschung ließ auf diesem Gebiet seit jener Zeit bis zu unseren Tagen nicht nach; auch heute noch steht die Pflege dieses Forschungsgebietes in Frankreich in höchster Blüte, wozu auch der Umstand das Seinige beitragen mag, daß gerade der Boden Frankreichs das reichste Fundgebiet für die Erforschung des diluvialen Urmenschen und seiner Kultur darstellt.

Mögen aber auch die Musen trauern und wehklagen, uns ungarischen Gelehrten ziemt es jetzt nicht, uns der Trauer hinzugeben. Die Besorgniß ob all der Verluste und Schäden, die der Wissenschaft durch diesen Krieg erwachsen, muß jetzt verstummen neben dem einen großen, aktuellen Gedanken, daß wir diesen Krieg, den wir nicht gewünscht und nicht gesucht haben, der uns von unseren Feinden aufgezwungen worden ist, zu Ende kämpfen und zu siegreichem Abschluß bringen müssen. *Primum vivere, dein philosophari*. Alles andere ist jetzt von untergeordneter Bedeutung gegenüber dieser einen inhaltschweren Schicksalsfrage. Die Würfel, die auch über das Fortbestehen, über das Wohl und Wehe unseres geliebten Vaterlandes entscheiden werden, sind noch im Rollen begriffen, jedoch ist es schon heute klar ersichtlich, welche Seite sie nach ihrem Stillstand nach oben wenden werden. Oesterreich-Ungarn ist im Verein mit seinem großen deutschen Verbündeten unsiegbar, und hätte es sich selbst gegen eine ganze Welt von Feinden zu verteidigen. Mag dieser Ausspruch noch vor einigen Monaten nicht viel mehr als eine vom Optimismus der Vaterlandsliebe und von der Begeisterung für unseren Daseinskampf eingegebene patriotische Phrase gewesen sein, heute ist er schon weit mehr als das; bei dem heutigen Stand der Dinge ist dieser Ausspruch eine sichere Schlußfolgerung, die sich aus dem Verlauf der bisherigen Kriegereignisse mit Bestimmtheit ergibt.

Das berühmte prophetische Wort unseres großen SZÉCHENYI, daß Ungarns Größe nicht in seiner Vergangenheit, sondern in seiner Zukunft liegt, erhält nun neuen Inhalt, neuen Sinn, erstrahlt in neuem Glanze! Wir sind Alle von der sicheren Zuversicht durchdrungen, daß Ungarn aus dieser großen Krise nicht nur in seiner vollen Integrität, sondern zu neuer Blüte, zu neuem Gedeihen erstarkt hervorgehen wird, daß unseres

Landes nach dem Kriege eine glücklichere, reichere Zeit harret. Und wenn nach dem Friedensschluß im Laufe einiger Jahre die Wunden, die dieses opferreiche Ringen am Organismus unseres Vaterlandes geschlagen hat, vernarbt sein werden, wenn sich die Nation nach dieser großen Erschütterung erholt haben wird, wird hoffentlich auch die Pflege der Wissenschaften bei uns einen Aufschwung nehmen und wird es uns vergönnt sein, unsere Kräfte und die in unserem nationalen Genius gelegenen Energieen mit größerer Intensität als bisher der Pflege unserer geistigen Kultur zu widmen. Und dieser Aufschwung des wissenschaftlichen Lebens wird, dies hoffen wir, auch jenem Zweige am Baume der Wissenschaft zu gute kommen, dessen Dienste unsere bescheidene Fachsektion geweiht ist. In dieser Hoffnung eröffne ich unsere Jahresschlußsitzung.

Bericht über die Tätigkeit der Fachsektion für Höhlenkunde im Jahre 1914.

Von: Dr. OTTOKAR KADIĆ.¹⁾

Das Jahr 1914 verlief unter außergewöhnlichen Ereignissen. Unser ganzes Sein beherrscht fast ausschließlich der Weltkrieg, unsere Gedanken sind ununterbrochen bei unseren auf den Schlachtfeldern kämpfenden Brüdern, die einander jagenden großen Ereignisse halten unsere ganze Existenz so sehr in ihrer Gewalt, daß neben diesen hochbedeutenden, unerwarteten Veränderungen unsere wissenschaftlichen Bestrebungen etwas in den Hintergrund gedrängt wurden. Unter dem Einfluß des Krieges stehen gegenwärtig alle unsern kulturellen Institutionen, alle unsern wissenschaftlichen Vereine; die eingetretenen Veränderungen empfindet auch ein so bescheidener Verein, wie die Fachsektion für Höhlenkunde.

Infolge des Ausbruches des Krieges unterblieb vorläufig die von der ungarischen Regierung in Aussicht gestellte ständige materielle Unterstützung, der vom Unterrichtsministerium bisher empfangene außergewöhnliche Jahreszuschuß schrumpfte auf eine bescheidene Summe zusammen, es unterblieben auch mehrere andere in Aussicht gestellte Spenden, sogar

---

¹⁾ Sekretärsbericht; vorgetragen in der Jahresschlußsitzung der Fachsektion für Höhlenkunde am 21. Januar 1915.

die Zahl der unserer Mitglieder und Abonnenten nahm ab. Unter solchen Verhältnissen sind wir unserem Mutterverein, der Ungarischen Geologischen Gesellschaft, zu doppeltem Dank verpflichtet, daß sie trotz eigener materieller Schwierigkeiten der Fachsektion die normale Jahressubvention zukommen ließ. Zu Dank verpflichtet sind wir auch der Archäologischen Abteilung des Ungarischen National-Museums, der Ungarischen Akademie der Wissenschaften und Seiner Durchlaucht Herzog NIKOLAUS PÁLFFY, die auch in diesem Jahre uns ihre normale Unterstützung nicht entzogen haben. Infolge der erwähnten Unterstützungen erlahmte die Tätigkeit der Fachsektion doch nicht vollständig. Wie viel von unseren geplanten Arbeiten in diesen ungünstigen Zeiten zu verwirklichen uns glückte, darüber Rechenschaft abzulegen ist mein folgender Bericht berufen.

Die Leitung der Fachsektion.

In der Organisation der Fachsektion erfolgten zu Beginn des Jahres wesentliche Veränderungen. Die Organisation der aus einer Kommission gewordenen Fachsektion machte es notwendig, daß das Verhältnis unserer Fachsektion zum Mutterverein auch in den Statuten des letzteren festgesetzt werde, was auch die Umänderung unserer Statuten und Geschäftsordnung nach sich zog. Die Umänderung der neuen Geschäftsordnung bezieht sich vor allem auf die Mitgliedschaft der Fachsektion.

Die wichtigeren amtlichen Angelegenheiten der Fachsektion verhandelten wir in 2 Ausschußsitzungen, die Ergebnisse unserer Forschungen in 3 Fachsitzungen. Am 26. Februar hielten wir mit der Gesellschaft für nationale Literatur im Prunksaal des ungarischen National-Museums einen gemeinsamen Abend ab, an dem GABRIEL EMERICH BEKEY vor einem geladenen Publikum einen volkstümlichen Vortrag über die „*Ziele der Höhlenforschung*“ hielt.

Die Mitglieder der Fachsektion.

Der Fachsektion traten im Laufe des Jahres 1914 8 neue Mitglieder bei, so daß am Ende des Jahres im Sinne der geänderten Geschäftsordnung die Fachsektion 133 Mitglieder zählte; unter diesen sind 14 Körperschaften; 10 Mitglieder machten auch Stiftungen.

Persönliche Angelegenheiten besprechend, kann ich mit Freude verkünden, daß die Universität unseren hochverehrten Vorstand Hofrat Universitätsprofessor Dr. MICHAEL v. LENHOSSÉK für das Studienjahr 1914/15 zum Rector magnificus wählte und daß Seine Majestät den Hofrat Dr. LUDWIG v. ILOSVAY, Professor an der Technischen Hochschule, einen der Gründer und Gönner der Fachsektion, zum Staatssekretär des Unterrichtsministeriums zu ernennen geruhte. Mit Freude kann ich ferner berich-

ten, daß Dr. THEODOR KORMOS, unser Ausschußmitglied, an der Budapester Universität die Qualifikation zum Privatdozenten erhielt, ferner daß der kgl. ung. Unterrichtsminister unser Ausschußmitglied Dr. EUGEN HILLEBRAND zum Hilfskustos der Archäologischen Abteilung des Ungarischen National-Museums ernannte und schließlich, daß der Grazer „Verein für Höhlenkunde in Österreich“ den Sekretär der Fachsektion zu seinem korrespondierenden Mitglied wählte.

Ich komme einer traurigen Pflicht nach, indem ich berichte, daß im Laufe des Jahres der Tod Baron EUGEN NYÁRY, Ehrenmitglied der gewesenen Kommission für Höhlenkunde, unser ordentliches Mitglied, Dr. PETER GERECEZ und Direktor OTTO HERMAN, den Begründer der Fachsektion, unserem Kreise entriß.

Baron EUGEN NYÁRY, Magnatenhausmitglied, wurde am 29. Februar 1836 in Bagonya geboren; er starb am 29. Juni 1914 in Pilin. Der Verstorbene war eine hervorragende Erscheinung in der ungarischen Altertumsforschung. Zum erstenmal fiel er gelegentlich der im Jahre 1876 anlässlich des prähistorischen und anthropologischen internationalen Kongresses veranstalteten Ausstellung durch seine Piliner Sammlung auf. Zwei Jahre später nahm er an der Gründung des unter dem Einfluß des Kongresses gebildeten Prähistorischen und Anthropologischen Landesvereines lebhaften Anteil; er wurde bald Vorstand dieses Vereines, und in den letzten Jahren seines Lebens dessen Ehrenvorstand. Die Ungarische Akademie der Wissenschaften wählte Baron EUGEN NYÁRY im Jahre 1883 zum korrespondierenden, im Jahre 1889 zum Ehrenmitglied; er spielte viele Jahre hindurch als Vorstand der Archäologischen Kommission der Akademie eine führende Rolle.

Das Hauptergebnis seiner literarischen Tätigkeit ist sein großes Werk: „*Az aggteleki barlang mint őskori temető*“ (Die Aggteleker Höhle als prähistorischer Friedhof), das in den Veröffentlichungen der Ungarischen Akademie d. Wissensch. im Jahre 1881 erschien. Es ist dies die einzige größere Höhlenmonographie, die bisher in ungarischer Sprache erschienen ist.

Die frühere Höhlenforschungskommission wählte Baron EUGEN NYÁRY in ihrer am 15. November 1910 abgehaltenen Versammlung zum Ehrenmitglied.

Oberrealschulprofessor Dr. PETER GERECEZ wurde am 23. Mai 1856 in Dés geboren; er starb am 2. November 1914 in Pestujhely. Neben der Erfüllung seines Lehrerberufes befaßte er sich mit kunsthistorischen und archäologischen Forschungen und erzielte auf diesem Gebiet grossen Erfolg. Er war Referent der Altertumskommission des Pester Komitates, ordentliches Mitglied des Direktionsausschusses des Prähistorischen und Anthropologischen Landesvereines und der Landeskom-

mission für Kunstdenkmäler. In den letzten Jahren interessierte er sich auch für die aus den Höhlen zum Vorschein kommenden Altertümer und trat im Jahre 1913 der Fachsektion für Höhlenkunde als ordentliches Mitglied bei. Bei seinem Begräbnis vertrat die Fachsektion unser Vicepräsident LUDWIG BELLA.

OTTO HERMAN, Leiter der Ungarischen Ornithologischen Zentrale wurde am 27. Juni 1835 in Hámor geboren; er starb am 27. Dezember 1914 in Budapest. Seine Tätigkeit hat Dr. KOLOMAN LAMBRECHT in seiner in der Jahresschlußsitzung vorgetragenen Gedenkrede gewürdigt. Neben seiner vielseitigen Tätigkeit war er der Begründer der heimischen paläolithischen und höhlenkundlichen Forschung. Auf seine ermunternden Worte wurde die Erforschung der Höhlen des Bükkgebirges in Angriff genommen und all das, was seit den begonnenen systematischen Höhlenforschungen geschah, ist letzten Endes auf die Initiative OTTO HERMAN'S zurückzuführen.

Die frühere Höhlenforschungskommission gab ihrer Hochachtung für den Verstorbenen darin Ausdruck, daß sie in ihrer Sitzung vom 15. November 1910 OTTO HERMAN zu ihrem Ehrenmitglied wählte. Als Gründer der Fachsektion begleitete er unsere Bestrebungen stets mit dem größten Interesse und mit Begeisterung, unsere Fachsitzungen besuchte er gerne, auf diesen hielt er zeitweise schwungvolle Reden und schrieb den ersten Artikel unserer Zeitschrift.

Der Ausschuß der Fachsektion für Höhlenkunde beschloß auf Antrag des Ausschußmitgliedes Dr. THEODOR KORMOS in der Sitzung vom 9. Januar 1915, Dr. KOLOMAN LAMBRECHT zu ersuchen in der Jahresschlußsitzung die Gedenkrede über OTTO HERMAN zu halten, der Text derselben ist im vorliegenden Heft der „Barlangkutató“ erschienen. Es wurde ferner beschloßen eine Sammlung einzuleiten für eine OTTO HERMAN-Stiftung, aus deren Zinsen jährlich in verschiedenen Gegenden die Erforschung je einer Höhle durchgeführt werden soll und daß schließlich am Geburtsort OTTO HERMAN'S, in Hámor, beim Eingang in die Szeletahöhle gemeinsam mit dem Miskolczer Museum eine Gedenktafel angebracht werden soll.

Die Forschungen der Fachsektion.

Von den in den Arbeitsplan für das Jahr 1914 aufgenommenen Arbeiten konnten infolge des unerwartet ausgebrochenen Krieges und der unterbliebenen Unterstützungen nur die folgenden Forschungen durchgeführt werden.

1. *Die Pálffyhöhle.* Seine Durchlaucht Herzog NIKOLAUS PÁLFFY ermöglichte es auch in diesem Jahre durch seine Spende von 150 Kronen,

daß Dr. EUGEN HILLEBRAND in dieser Höhle seine im vergangenen Jahr begonnenen systematischen Grabungen fortsetzen konnte. Unser Mitglied nahm auch am 25. Juni seine Grabungen in Angriff, doch stellte er die Arbeit auf die Nachricht der Mobilisierung nach einigen Tagen ein und verschob ihre Fortsetzung auf das Jahr 1915.

2. *Die Remetehöhle.* Den Auftrag zu einer Probegrabung in der am Südadhang des Remeteberges mündenden Remetehöhle erhielt Sekretär Dr. OTTOKAR KADIĆ. Die in der Mitte der Höhle in eine Tiefe von 2 m gegrabene Probegrube schloß zahlreiche übereinanderlagernde alluviale Feuerherde auf, aus denen zahlreiche prähistorische Küchenabfälle, Tongefäßbruchstücke und einige neolithische Steinklingen zum Vorschein kamen. Die Grabung mußte unbedingt bis auf den Grund der Höhle fortgesetzt werden, wo wir eventuell auch auf pleistozäne Schichten stossen können.

Die Höhle befindet sich auf dem Nagykovács-er Besitz des Ministerpräsidenten GRAFEN STEPHAN V. TISZA. Wir sind Seiner Excellenz zu großem Dank verpflichtet, daß er die Grabung in dieser Höhle zu gestatten geruhte. Die Auslagen der Grabung von K 200.— deckten wir aus der Unterstützung der Archäologischen Abteilung des Ungarischen National-Museums.

3. *Die Remetehegyer Felsnische.* Nach der im vergangenen Jahre durchgeführten erfolgreichen Probegrabung grub diese Felsnische Dr. THEODOR KORMOS im Herbst des Jahres 1914 ganz aus. Seine die Ergebnisse dieser Grabung behandelnde Arbeit erschien im XXII. Band des Jahrbuches der kgl. ung. Geologischen Reichsanstalt. Es ist hervorzuheben, daß, während die Fauna dieser Felsnische besonders in Bezug auf das reiche osteologische Vogelmaterial unsere Erwartungen vollkommen befriedigte, Spuren der Anwesenheit des pleistozänen Menschen an diesen Ort nicht nachgewiesen werden konnten. Die zur Ausgrabung der Felsnische notwendigen Kosten von K 100.— deckten wir aus der Subvention der Archäologischen Abteilung des Ungarischen National-Museums.

4. *Die Kiskevélyer Höhle.* In dieser Höhle setzte Dr. EUGEN HILLEBRAND seine systematischen Grabungen vom 11. bis 21. Mai 1914 fort. Aus den pleistozänen Schichten dieser Höhle gelangten wieder wertvolle paläontologische und prähistorische Gegenstände in unseren Besitz. Hervorzuheben sind die in großer Zahl gefundenen dem Magdalénien angehörenden mikrolithischen Steinklingen, ein in ihrer Gesellschaft gefundener aus einem Vogelknochen hergestellter Pfriemen, sowie mehrere aus tieferem Horizont zum Vorschein gekommene typische paläolithische protosolutrische Steinwerkzeuge. Das Innere der Höhle ist nunmehr ganz ausgegraben und nur auf dem Vorplatz blieb ein kleinerer Teil übrig, der

noch ausgegraben zu werden verdient. Die Kosten der Grabung deckte teils die kgl. ung. Geologische Reichsanstalt, teils die Fachsektion für Höhlenkunde aus der Subvention der Archäologischen Abteilung des Ungarischen National-Museums.

5. *Die Jankovichhöhle.* Seine Excellenz kgl. ung. Unterrichtsminister BÉLA V. JANKOVICH ermöglichte durch seine Unterstützung von K 600.— daß in der großen Höhle des Bajóter Öregkő, die neuerdings die Bezeichnung Jankovichhöhle erhielt, Dr. EUGEN HILLEBRAND seine im Jahre 1913 begonnenen Grabungen auch im laufenden Jahr fortsetzen konnte. Zur Deckung der durch die Grabung entstandenen Unkosten trug auch die kgl. ung. Geologische Reichsanstalt und die Archäologische Abteilung des Ungarischen National-Museums bei. Die heurigen Grabungen übertreffen noch die vorjährigen schönen Erfolge und ergaben so interessante Spuren der Kultur des pleistozänen Menschen, daß wir sie als aufsehenerregend bezeichnen können. Über die hier erreichten hochbedeutenden Ergebnisse wird der Forscher demnächst ausführlich Rechenschaft ablegen.

6. *Die Orosder Felsnische.* In der Pilisszántóer Orosder Felsnische führte zuerst im Jahre 1912 Sekretär Dr. OTTOKAR KADIĆ, dann im Herbst des Jahres 1914 Dr. THEODOR KORMOS Probegrabungen durch. Durch die vertrauenerweckenden Ergebnisse dieser zwei Versuche ermuntert, ließ Dr. KORMOS im Oktober des Jahres 1914 insgesamt 8 Tage lang in dieser Felsnische graben. Die an Fossilien und Spuren der Kultur des Madelein-Menschen reiche Ausfüllung der Felsnische ist stellenweise 3 m mächtig, daher würde die vollständige Ausgrabung der Höhle noch ungefähr eine zweiwöchige Arbeit erfordern. Über die bisherigen Ergebnisse der Forschungen hat der Forscher in der Jahresschlußsitzung der Fachsektion berichtet. Die Kosten von K 100.— für die Grabung deckten wir aus der Subvention der Archäologischen Abteilung des Ungarischen National-Museums.

7. *Die Istállóskőer Höhle.* Mit materieller Unterstützung des Miskolczer Museums und im Auftrag der Fachsektion für Höhlenkunde setzte Dr. EUGEN HILLEBRAND vom 9. bis 19. Juli seine vorjährigen Grabungen fort. Bei dieser Gelegenheit kamen aus der im vergangenen Jahr aufgedeckten Feuerstelle zahlreiche sehr schöne Steinwerkzeuge des Aurignacien in unseren Besitz.

8. *Die Begehung der Höhlen des Bükkgebirges.* Im Laufe des Juli beging unser Vicepräsident LUDWIG BELLA einen großen Teil des Bükkgebirges, um eventuell vom Urmenschen bewohnten, noch unbekanntem Höhlen auf die Spur zu kommen. Zuerst suchte er das *Zsendiceloch* auf, aus dem früher eine Eisenfibula zum Vorschein gekommen war.

Diese Höhle findet sich auf der Südseite des Bükkgebirges im Norden der Gemeinde Kács gegenüber des Kisszoros. Von Kács wanderte unser Vicepräsident nach Szilvásvár, um die von Dr. EUGEN HILLEBRAND in der *Istállósköer Höhle* vorgenommenen Grabungen zu besichtigen, weiter reiste er nach Miskolcz, wo im Miskolczer Museum gerade das in der Szeletahöhle gefundene Material ausgestellt wurde. Von Miskolcz ging LUDWIG BELLA nach Hámor, um die in der *Szeletahöhle* und in der *Felsnische Puskaporos* durchgeführten Grabungen zu besichtigen. Schließlich sollte die Ausgrabung von *Büdöspeszt* an die Reihe kommen, die aber wegen des ausgebrochenen Krieges unterblieb.

9. *Das Aufsuchen der Höhlen von Besztercebánya.* Zu Anfang des Monates Juli führte unser Ausschußmitglied Dr. THEODOR KORMOS auf Ersuchen der Stadt Besztercebánya fünf Tage dauernde Probegrabungen auf Kosten der Stadt in der Umgebung von Besztercebánya durch. Bei dieser Gelegenheit wurde die Felsóhermánd *Dekrethöhle* einer vorläufigen Untersuchung unterworfen, ebenso die zwei *Tufnahöhlen*. Da aber die Probegrabung ausschließlich in schlechtem Zustand befindliche Höhlenbärreste ergab und so weder die Fauna, noch Spuren des Urmenschen eine weitere Grabung verlohnt hätten, stellte Dr. KORMOS die Arbeit am sechsten Tage ein, umsomehr, als in Hermánd weder Verpflegung noch Arbeiter zu bekommen waren. Über das Ergebnis seiner Arbeit verständigte er die Stadt Besztercebánya in einem ausführlichen Bericht.

Die Zeitschrift der Fachsektion.

Vom II. Band der Zeitschrift „Barlangkutató“ erschienen 4 Hefte in einem Umfang von 15·5 Bogen. Die 4 Hefte enthalten 14 größere Aufsätze, 6 kleinere Veröffentlichungen, 8 Literaturanzeigen, außerdem amtliche Anzeigen.

Die Zeitschrift hatte am Schlusse des Jahres 49 Abonnenten, an 82 Adressen sandten wir die „Barlangkutató“ als Ehrenexemplar gratis.

Mit Freude kann ich berichten, daß das Verzeichnis der von unserem verstorbenen Vorstand, einstmaligen KARL SIEGMETH, und unserem Ausschußmitglied HEINRICH HORUSITZKY im Verlauf einer Reihe von Jahren gesammelten höhlenkundlichen Literatur im Laufe dieses Jahres in der Reihe der Veröffentlichungen der kgl. ung. Geologischen Reichsanstalt unter folgendem Titel erschienen ist: „*Zusammenfassung der Literatur über die Höhlen Ungarns 1549—1913*“. Die Arbeit bringt nach einer kurzen Einleitung eine Skizze der Geschichte der ungarischen höhlenkundlichen Literatur und den Titel von 759 Arbeiten. Diese hochbedeutende bibliographische Arbeit füllt in unserer höhlenkundlichen Literatur eine große Lücke aus.

Die Fachsektion für Höhlenkunde bestellte im Einvernehmen mit der Direktion der kgl. ung. Geologischen Reichsanstalt von dieser Arbeit 200 Sonderabzüge und schickt diese ihren Mitgliedern und Abonnenten auf ihr Verlangen unentgeltlich zu.

Vermögen der Fachsektion.

Aus dem Bericht der entsandten Kassenprüfungskommission teile ich die folgenden Daten bezüglich des Vermögensstandes der Fachsektion mit.

Der Stand des Stammkapitales betrug am Schlusse des Jahres 1914 K 1220.—.

Von dieser Summe wurden für 990 K 35 Hell. 4 $\frac{1}{2}$ -ige Kron.-Renten Wertpapiere im Nennwert von K 1200 gekauft, der Rest von K 229.65 wurde vorläufig als Reserve zurückgelegt. Der Wert des Stammkapitales der Fachsektion betrug am Schlusse des Jahres 1914 K 1429.65.

Die Einnahmen der Fachsektion betragen K 4180.33, die Ausgaben K 3852.47; der Kassenrest für das Jahr 1915 macht K 327.86 aus.

Zum Vermögen der Fachsektion gehören noch die Gegenstände, die im Archiv, in der Werkzeugkammer, der Bibliothek, Landkartensammlung und Diapositivsammlung aufbewahrt werden.

Zum Schlusse meines Berichtes gelangt, sage ich all jenen Gönnern und Freunden, die unsere wissenschaftliche und patriotische Sache in diesem Jahre zu fördern die Freundlichkeit hatten, unseren besten Dank.

Budapest, den 21. Januar 1915.

BIBLIOGRAPHIA SPELAEOLOGICA HUNGARICA.

Fennebbi címen folyóiratunkban függelékszerű új rovatot nyitunk, melyben időnként a magyar barlangtani irodalom legújabb termékeinek a címét fogjuk közölni. A magyar barlangtani irodalom összeírását 1549-től 1903-ig HORUSITZKY irodalmi jegyzékében találjuk,¹⁾ ami azóta megjelenik, azt ebben a függelékben fogjuk ezentúl hozni.

Az időnként közlendő irodalmi jegyzékeket HORUSITZKY irodalmi összeírása mintájára szerkesztjük s ebbe csak olyan barlangtani vonatkozású dolgozatokat veszünk fel, melyek kizárólag *a magyar barlangtani irodalom* keretébe tartoznak. Ide számítjuk:

1. mindazon barlangtani vonatkozású dolgozatokat, melyek magyar nyelven irattak, tekintet nélkül arra, hogy milyen terület barlangjaira vonatkoznak;

2. mindazon barlangtani vonatkozású dolgozatokat, melyek kizárólag Magyarország barlangjaira vonatkoznak, tekintet nélkül arra, hogy milyen nyelven irattak.

Az egyes dolgozatok címét chronologiai sorrendben 1914-től kezdve évek szerint, az éveken belül pedig a cikkek címét a szerzők szerint betűrendben fogjuk közölni. Törekedni fogunk, hogy minden éven belül az irodalmi lajstrom teljes legyen, amennyiben pedig abból egyes cikkek kimaradnának, a következő közlésnél pótlólag fogjuk hozni. Épp úgy pótlólag közöljük azon dolgozatok címét is, melyek a HORUSITZKY-féle irodalmi összeírásból véletlenül kimaradtak.

Reméljük, hogy ily módon előbb-utóbb a magyar barlangtani irodalom teljes jegyzékét összegyűjthetjük. Hogy ez sikerüljön, munkatársaink, tagjaink és előfizetőink hathatós támogatására számítunk s őket arra kérjük, hogy az észrevett esetleges kimaradt cikkek pontos címét mindenkor velünk közölni sziveskedjenek.

---

¹⁾ HORUSITZKY H.: A magyarországi barlangok s az ezekre vonatkozó adatok irodalmi jegyzéke. 1549—1913. (A m. kir. Földtani Intézet kiadványa). Budapest, 1914.

Unter obigen Titel eröffnen wir in unserer Zeitschrift in Form eines Anhanges eine neue Spalte, in der wir zeitweise die Titel der neuesten Erscheinungen der ungarischen speläologischen Literatur veröffentlichen werden. Die Zusammenstellung der ungarischen speläologischen Literatur von 1549 bis 1913 befindet sich im HORUSITZKY's Literaturverzeichnis.¹⁾ Was seither erscheint, wird hinfort in der oben benannten Spalte mitgeteilt werden.

Die zeitweise erscheinenden Literaturverzeichnisse werden wir im Sinne des HORUSITZKY'schen Literaturverzeichnisses redigieren. Wir nehmen nur solche speläologische Arbeiten auf, die ausschließlich in den Rahmen der *ungarischen speläologischen Literatur* gehören. Hieher rechnen wir:

1. alle jene Arbeiten speläologischen Inhaltes, die in ungarischer Sprache verfaßt worden sind, ohne Rücksicht darauf, welchem Gebiete die behandelten Höhlen angehören;

2. alle jene Arbeiten speläologischen Inhaltes, die sich auf die Höhlen Ungarns beziehen, ohne Rücksicht darauf, in welcher Sprache sie verfaßt worden sind.

Die Titel der einzelnen Arbeiten werden wir in chronologischer Reihenfolge von 1914 an nach Jahren, innerhalb der Jahre aber nach der alphabetischen Reihenfolge der Verfasser anordnen. Wir werden bestrebt sein, daß innerhalb eines jeden Jahrganges die Literaturliste vollständig sei; sollten jedoch aus derselben trotzdem einzelne Arbeiten ausbleiben, so werden wir diese bei der nächsten Gelegenheit nachtragen.

Wir hoffen, daß wir auf diese Weise früher oder später ein vollständiges Verzeichnis der ungarischen speläologischen Literatur erhalten werden. Damit dies gelinge, rechnen wir auf die tatkräftige Unterstützung unserer Mitarbeiter, Mitglieder und Abonnenten und bitten sie, uns die genauen Titel der eventuell ausgebliebenen Arbeiten stets mitzuteilen.

---

¹⁾ HORUSITZKY H.: Zusammenfassung der Literatur über die Höhlen Ungarns. 1549—1913. (Publikation der kgl. ung. geologischen Reichsanstalt). Budapest, 1914.

A magyar barlangtani irodalom jegyzéke (1914.)

(Verzeichnis der ungarischen speläologischen Literatur (1914.))

- ARDOS FRIGYES: *Lukács Ödön-barlang és geysir-esatorna a Szent László—Püspök-fürdő és Félix-fürdő közelében.* Szent László-nyomda kiadása. Nagyvárad, 1914. ⁴⁸⁷
Ismerteti: Szegedi G. (Barlangkutató II. köt., 141. old.) Budapest, 1914.
- BOCK HERMAN: *Mathematisch-physikalische Untersuchung der Eishöhlen und Windröhren.* Ismerteti: Steiner L. (Barlangkutató II. köt., 36—38 old.) Budapest, 1914.
- BEKEY IMRE GÁBOR: *A Macska- és Klotild-barlang.* Jegyzőkönyvi kivonat. (Barlangkutató II. köt., 34—35 old.) Budapest, 1914.
- *Die Macska- und Klotildhöhle.* Protokollbericht. (Barlangkutató Bd. II., S. 49—50.) Budapest, 1914.
- *A barlangkutató céljai.* Jegyzőkönyvi kivonat. (Barlangkutató II. köt., 35—36 old.) Budapest, 1914.
- *Die Ziele der Höhlenforschung.* Protokollbericht. (Barlangkutató Bd. II., S. 50.) Budapest, 1914.
- *A csobánkai Macska-barlang.* 1 szövegábrával. (Barlangkutató II. köt., 133—136 old.) Budapest, 1914.
- *Die Macskahöhle bei Csobánka.* Mit 1 Abbildung im ungarischen Text. (Barlangkutató Bd. II., S. 162—163.) Budapest, 1914.
- CSIKI ERNŐ: *Új Anophthalmus-faj Gömör-megyéből.* (Annales hist. nat. musei nat. hung. Vol. XII., Pars II., pag. 448.) Budapest, 1914.
- ÉHİK GYULA: *Az Orosdy-kőfülke faunája.* (Barlangkutató II. köt., 89 old.) Budapest, 1914.
- *Die Fauna der Orosder Felsnische.* (Barlangkutató Bd. II., S. 113.) Budapest, 1914. — Besprechung von: W. Teppner (Geolog. Zentralbl. Bd. XXI., No. 957., S. 360.) Leipzig, 1914.
- *A borsodmegyei Peskő-barlang pleistocæn faunája.* 5 szövegábrával. (Barlangkutató II. köt., 191—199 old.) Budapest, 1914.
- *Die pleistozäne Fauna der Pesköhöhle im Komitat Borsod.* Mit 5 Abbild. im ungar. Text. (Barlangkutató Bd. II., S. 224—229.) Budapest, 1914.
- HILLEBRAND JENŐ: *Az aggteleki Baradla-barlangból újabb kikerült anthropologiai anyag ismertetése.* Ismerteti: Riedl G. (Barlangkutató II. köt., 87—88 old.). Besprechung von: G. Riedl (Barlangkutató Bd. II., S. 111—112.) Budapest, 1914.

- HILLEBRAND JENŐ: *Ergebnisse der in der Kiskevélyhöhle im Jahre 1912 vorgenommenen Grabungen*. Besprechung von: W. Teppner. (Geolog. Zentralbl. Bd. XXI., No. 95., S. 36—37.) Leipzig, 1914.
- *Über die neueren paläolithischen Höhlenfunde Ungarns*. Ismerteti: Riedl G. (Barlangkutatás II. köt., 88 old.) Budapest, 1914.
- *Az 1913. évi barlangkutatásaim eredményei*. 9 szövegábrával. (Barlangkutatás II. köt., 115—124 old.) Budapest, 1914.
- *Ergebnisse meiner Höhlenforschungen im Jahre 1913*. Mit 9 Abbild. im ungar. Text. (Barlangkutatás Bd. II., S. 147—153.) Budapest, 1914.
- *A fosszilis ember kérdése*. (Földtani Közlöny XLIV. köt., 245—255 old.) Budapest, 1914.
- *Zur Frage des fossilen Menschen*. (Földtani Közlöny Bd. XLIV., S. 345—356.) Budapest, 1914.
- HORUSITZKY HENRIK: *A magyarországi barlangok s az ezekre vonatkozó adatok irodalmi jegyzéke. 1549—1913*. (A m. kir. Földtani Intézet kiadványa.) Budapest, 1914.
- *Zusammenfassung der Literatur über die Höhlen Ungarns. 1549—1913*. (Publikation der kgl. ung. geolog. Reichsanstalt.) Budapest, 1914. — Besprechung von: W. Teppner. (Geolog. Zentralbl. Bd. XXI., No. 897. S. 334.) Leipzig, 1914.
- HORVÁTH KÁROLY: *A Duna eltünése*. 5 ábrával. (Uránia XV. évf., 180—184 old.) Budapest, 1914.
- KADIĆ OTTOKÁR: *Jelentés a Barlangkutató Szakosztály 1913. évi működéséről*. Titkári jelentés. (Barlangkutatás II. köt., 19—32 old.) Budapest, 1914.
- *Bericht über die Tätigkeit der Fachsektion für Höhlenkunde im Jahre 1913*. Sekretärsbericht. (Barlangkutatás Bd. II., S. 43—48.) Budapest, 1914.
- *A barlangok kutatásáról*. Jegyzőkönyvi kivonat. (Barlangkutatás II. köt., 81 old.) Budapest, 1914.
- *Über die Erforschung der Höhlen*. Protokollbericht. (Barlangkutatás Bd. II., S. 107.) Budapest, 1914.
- *Az 1913. évben végzett barlangkutatásaim eredményeiről*. Jegyzőkönyvi kivonat. (Barlangkutatás II. köt., 82 old.) Budapest, 1914.
- *Resultate meiner Höhlenforschungen im Jahre 1913*. Protokollbericht. (Barlangkutatás Bd. II., S. 108.) Budapest, 1914.
- *Az 1913. évben végzett barlangkutatásaim eredményei*. 2 szövegábrával. (Barlangkutatás II. köt., 185—191 old.) Budapest, 1914.
- *Resultate meiner Höhlenforschungen im Jahre 1913*. Mit 2 Abbild. im ungar. Text. (Barlangkutatás Bd. II., S. 217—223.) Budapest, 1914.
- *A barlangok kutatásáról*. 2 szövegábrával. (Barlangkutatás II. köt., 124—132 old.) Budapest, 1914.
- *Über die Erforschung der Höhlen*. Mit 2 Abbild. im ungar. Text. (Barlangkutatás Bd. II., S. 154—161.) Budapest, 1914.
- KLÜPFEL WALTHER: *Kirándulás a horvát tengerpartra*. 4 szövegábrával. (Földtani Közlöny XLIV. köt., 27—37 old.) Budapest, 1914.

- KLÜPFEL WALTHER: *Eine Exkursion ins kroatische Küstenland*. Mit 4 Textfig. (Földtani Közlöny Bd. XLIV., S. 123—133.) Budapest, 1914.
- KORMOS TIVADAR: *A pesterei Igric-barlang nagy ragadozói* Jegyzőkönyvi kivonat. (Barlangkutatás II. köt., 81 old.) Budapest, 1914.
- *Die grossen Raubtiere der Igrichöhle bei Pestere*. Protokollbericht. (Barlangkutatás Bd. II., S. 107.) Budapest, 1914.
- *Uj adatok a Hidegszamosi csontbarlang faunájához*. (Barlangkutatás II. köt., 136—137 old.) Budapest, 1914.
- *Zur Fauna der Knochenhöhle im Kallen-Szamos-Tal*. (Barlangkutatás Bd. II., S. 163—165.) Budapest, 1914.
- *Az 1913. évben végzett ásatásaim eredményei*. Ismerteti: Kadić O. (Barlangkutatás II. köt., 138—140 old.) Budapest, 1914.
- *Resultate meiner Ausgrabungen im Jahre 1913*. Besprochen von O. Kadić. (Barlangkutatás Bd. II., S. 166—168.) Budapest, 1914.
- *A magyar barlangkutatás érdekében*. Megjegyzések Ardos Frigyes cikkére. (Barlangkutatás II. köt., 141—143 old.) Budapest, 1914.
- *A keleti pézsmacickány (Desmana moschata Pall.) a magyar pleistocaenben* 4 szövegábrával. (Barlangkutatás II. köt., 172—177 old.) Budapest, 1914.
- *Die südrussische Bisamspitzmaus (Desmana moschata Pall.) im Pleistozän Ungarns*. Mit 4 Abbild. im ungar. Text. (Barlangkutatás Bd. II., S. 206—211.) Budapest, 1914.
- *A barlangi medve (Ursus spelaeus Blumb.) főlösszámú előzáfogairól*. (Barlangkutatás II. köt., 199—201 old.) Budapest, 1914.
- *Über die überzähligen Prämolare des Höhlenbären. (Ursus spelaeus Blumb.)* (Barlangkutatás Bd. II., S. 229—232.) Budapest, 1914.
- *A Lillafüredi sziklaüreg faunája*. (Barlangkutatás II. köt., 202—203 old.) Budapest, 1914.
- *Die Fauna der Lillafüreder Felshöhlung*. (Barlangkutatás Bd. II., S. 233—235.) Budapest, 1914.
- *Néhány újabb adat a Pálffy-barlang faunájához*. (Barlangkutatás II. köt., 204 old.) Budapest, 1914.
- *Einige neuere Daten zur Fauna der Pálffyhöhle*. (Barlangkutatás Bd. II., S. 235.) Budapest, 1914.
- *Az 1913. évben végzett ásatásaim eredményei*. 24 szövegközi ábrával. (A m. kir. Földtani Intézet évi jelentése 1913-ról, 498—540 old.) Budapest, 1914.
- *Über die Resultate meiner Ausgrabungen im Jahr 1913*. Mit 24 Textfiguren. (Jahresber. d. kgl. ung. Geolog. Reichsanstalt für 1913 S. 559—604.) Budapest, 1914.
- *Három új ragadozó a Püspökfürdő melletti Somlyóhegy preglaciális rétegeiből*. 1 tábl. (A m. kir. Földtani Intézet évkönyve XXII. köt., 205—226 old.) Budapest, 1914.
- *Polarfuchsschädel aus der Pálffyhöhle*. Besprechung von: W. Teppner. (Geolog. Zentralbl. Bd. XXI., No. 97., S. 37.) Leipzig, 1914.
- és LAMBRECHT KÁLMÁN: *A bajóli Öregkő nagy barlangjának faunája*. Előzetes jelentés. (Barlangkutatás II. köt., 77—80 old.) Budapest, 1914.

- KORMOS TIVADAR és LAMBRECHT KÁLMÁN: *Die Fauna der Öregkőhöhle bei Bajót*. Vorläufiger Bericht. (Barlangkutatás Bd II., S. 103—106.) Budapest, 1914.
 — Besprechung von: W. Teppner. (Geolog. Zentralbl. Bd. XXI., No. 956., S. 359—360.) Leipzig, 1914.
- *A Remetehegyi sziklafülke és postglaciális faunája*. 2 tábl. és 4 szövegk. ábrával. (A m. kir. Földtani Intézet évkönyve XXII. köt., 349—380 old.) Budapest, 1914.
- LAMBRECHT KÁLMÁN: *Két új ragadozó-madár faj a Bükkhegység barlangjaiból*. (Barlangkutatás II. köt., 145 old.) Budapest, 1914.
 — *Zwei neue Raubvögel aus den Höhlen des Bükkgebirges*. (Barlangkutatás Bd. II., S. 169.) Budapest, 1914.
- KORMOS TIVADAR: *A bajóti Öregkő nagy barlangjának faunája*. Előzetes jelentés. (Barlangkutatás II. köt., 77—80 old.) Budapest, 1914.
- *Die Fauna der Öregkőhöhle bei Bajót*. Vorläufiger Bericht. (Barlangkutatás Bd. II., S. 103—106.) Budapest, 1914.
 — *A Remetehegyi sziklafülke és postglaciális faunája*. 2 tábl. és 4 szövegk. ábrával (A m. kir. Földtani Intézet évkönyve XXII. köt., 349—380 old.) Budapest, 1914.
- LANGHOFFER ÁGOST: *Fauna hrvatskih pećina (špilja) I*. Ismerteti: Kadić O. (Barlangkutatás II. köt., 86—87 old.) — Besprechung von O. Kadić. (Barlangkutatás Bd. II., S. 111.) Budapest, 1914.
- MÉHELY LAJOS: *Magyarország harmad- és negyedkori gyökeresfogú poczkai*. 8 tábl. és 1 szövegk. ábrával. (A Magy. Tud. Akad. Math. és Term. Bizottságának kiadása, IV. és 102 old.) Budapest, 1914.
 — *Fibrinae Hungariae. Die tertiären und quartären wurzelzahnigen Wühlmäuse Ungarns*. Mit 8 Taf. (Annales hist. nat. mus. nat. hungarici Vol. XII., Pars I., pag. 155—243.) Budapest, 1914.
- MILLEKER REZSŐ: *Barlangok fotogrammetriai felmérése* Jegyzőkönyvi kivonat. (Barlangkutatás II. köt., 34 old.) Budapest, 1914.
 — *Die photogrammetrische Vermessung von Höhlen*. Protokollbericht. (Barlangkutatás Bd. II., p. 49.) Budapest, 1914.
- PODEK FERENC: *Előzetes jelentés a homoródalmási barlangokban végzett kutatásaimról*. 3 szövegábrával. (Barlangkutatás II. köt., 178—184 old.) Budapest, 1914.
 — *Vorläufiger Bericht über meine Forschungen im Homorod-Almáser Höhlengebiet*. Mit 3 Abbild. im ungar. Text. (Barlangkutatás II. köt., 211—217 old.) Budapest, 1914.
- POLJAK JOSIP: *Pećine hrvatskoga krša. I. Pećine okoliša Lokvarškoga i Karlovačkoga*. Ismerteti: Kadić O. (Barlangkutatás II. köt., 85—86 old.) Besprechung von: O. Kadić. (Barlangkutatás Bd., II., S. 110—111.) Budapest, 1914.
- RUFFINYI JENŐ: *A Dobsinai jégbarlang eseményei 1913-ban*. (Barlangkutatás II. köt. 89—90 old.) Budapest, 1914.
 — *Bericht über die Eishöhle von Dobsina im Jahre 1913*. (Barlangkutatás Bd. II., S. 113—114.) Budapest, 1914.

- RUZITSKA BÉLA: *Kirándulás a Gyalui Havasokon át a Skerisórai jégbarlanghoz, Ordinkus-völgybe és a Nagy-Biharra.* 8 ábrával. (Erdély XXIII. évf. 65—78 és 88—96 old.) Kolozsvár, 1914.
- STEINER LAJOS: *Hőmérsékleti viszonyok a Dobsinai jégbarlangban.* Jegyzőkönyvi kivonat. (Barlangkutatás II. köt., 81—82. old.) Budapest, 1914.
- *Temperaturverhältnisse in der Eishöhle von Dobsina.* Protokollbericht. (Barlangkutatás Bd. II, S. 107—108.) Budapest 1914.
- STRÖMPL GÁBOR: *Bajnóci barlangok.* Jegyzőkönyvi kivonat. (Barlangkutatás II., köt., 34. old.) Budapest, 1914.
- *Die Höhlen von Bajmóc.* Protokollbericht. (Barlangkutatás Bd. II., S. 49.) Budapest, 1914.
- *A barlangok momenklaturája és terminológiája.* (Barlangkutatás II. kötet, 65—76. old.) Budapest, 1914.
- *Nomenklatur und Terminologie der Höhlen.* (Barlangkutatás Bd. II., S. 100—102) Budapest, 1914.
- *A borsodi Bükk karsztja.* 16 szövegközi ábrával. (Földrajzi Közlemények XLII. köt., 79—98. old.) Budapest, 1914.
- TEPPNER WILFRIED: *Verein für Höhlenkunde in Österreich.* (Barlangkutatás II. köt., 144—145 old.) Budapest, 1914.
- *Verein für Höhlenkunde in Österreich.* (Barlangkutatás Bd. II., S. 169.)
- UNGER EMIL: *A vak barlangi göle szeme és látása.* (Természettud. Közöny XLVI. köt., 462—463 old.) Budapest, 1914.